

Frivillig skolefritidsordning?

**En undersøkelse blant foreldre til
barn med særskilt tilrettelegging i SFO**

Christian Wendelborg

NORD-TRØNDELAGSFORSKNING

Steinkjer

2006

Tittel : FRIVILLIG SKOLEFRITIDSORDNING?
En undersøkelse blant foreldre til barn med særskilt tilrettelegging i SFO.

Forfatter : Christian Wendelborg

NTF-notat : 2006:1

Prosjektnummer : 1706

ISSN : 1500–2624

Prosjektnavn : SFO og funksjonshemming

Oppdragsgiver : Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

Prosjektleder : Christian Wendelborg

Layout/redigering : Anders Sønstebø

Referat : Notatet beskriver utfordringer og suksessfaktorer som foreldre til barn med funksjonshemninger og særskilte behov opplever i forbindelse med SFO.

Emneord : Funksjonshemming, Særskilte behov, Særskilt tilrettelegging, Skolefritidsordning

Dato : Januar 2006

Antall sider : 73

Pris : 75,-

Utgiver : Nord-Trøndelagsforskning
Postboks 4057 Nordsia
7726 STEINKJER
telefon 74 13 46 60
telefaks 74 13 46 61

FORORD

Det krever samarbeid og behjelpelighet fra mange personer for gjennomføre en undersøkelse som denne. Først og fremst vil jeg takke foreldrene som har deltatt i undersøkelsen, spesielt de som lot meg komme hjem til seg for å intervju. Jeg håper deres erfaringer har kommet fram på en representativ og ryddig måte i rapporten.

Fra Funksjonshemmedes fellesorganisasjon vil jeg takke Hanne E. Witsø for godt samarbeid og hjelp i både utviklingen av undersøkelsen og hjelp i datainnsamlingen. Tilslutt vil jeg gi en takk til Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste AS (NSD) som har vært behjelpelige og serviceminded.

Denne prosjektrammen var på 80 000 kroner inkl. merverdiavgift. De økonomiske rammene avgjør omfanget av undersøkelsen som i dette tilfellet innebærer under et månedsverk. Undersøkelsen gir indikasjoner og tendenser det kan være interessant å gå dypere inn i via videre studier.

Steinkjer, januar 2006

Christian Wendelborg
prosjektleder

INNHOOLD

	side
FORORD	i
INNHOOLD	iii
FIGURLISTE	iv
TABELLER	v
SAMMENDRAG	vii
1. INNLEDNING	1
2. METODE OG FRAMGANGSMÅTE	3
2.1 Datakvalitet	4
3. RAMMEVILKÅR FOR SFO	7
3.1 Føringer for skolefritidsordningen	7
3.2 Status i og omfang av SFO-tilbudet	8
4. ÅRSAKER TIL BENYTTELSE AV SFO	13
4.1 Avhengig av en tilsynsordning	15
4.2 Behov for tilsynsordning i hele opplæringsløpet	17
5. INKLUDERING I SFO	21
5.1 Tilrettelagte aktiviteter	26
6. FORELDREPÅVIRKNING OG FAGLIG FUNDERT TILRETTELEGGING	29
7. KOMPETANSE OG KONTINUITET BLANT ANSATTE I SFO	35
8. TRIVSEL OG TILFREDSHET	37
9. OPPSUMMERING, DISKUSJON OG KONKLUSJON	41
LITTERATUR	45

FIGURLISTE

Figur	side
3.1: Andel barn fra 1.–4. klassetrinn i SFO i perioden 1999–2005 (prosent) (GSI)	9
3.2: Utvikling i gjennomsnittlig betaling for SFO-tilbud i mer enn 15 timer i uken i perioden 1999–2005 (GSI)	9
3.3: Utviklingen av andel barn med særskilte behov i SFO i perioden 1999–2005 (prosent) (GSI)	10
3.4: Utvikling av kompetansesetningen blant personalet i SFO i perioden 1999–2005 (prosent) (GSI)	11
4.1: Ønske om å benytte SFO-tilbudet selv om en av de foresatte hadde vært hjemme på dagtid (N = 47)	14
5.1: Foreldres opplevelse om barnet er med i aktiviteter i SFO på lik linje med andre barn sett i forhold til barnets grad av behov for tilretteleggelse (N = 43)	22
5.2: Opplevelse av diskriminerende ordninger i SFO (prosent, N = 47)	23
6.1: Foreldres opplevelse av påvirkningsmulighet i SFO og skole (prosent, N = 47)	29
6.2: Opplevelse av om SFO-tilbudet er et resultat av en faglig vurdering og helhetlig planlegging (prosent, N = 47)	31
6.3: Om SFO-tilbudet er integrert i heldagsopplegg eller klart separert fra skolen (prosent, N = 46)	34
7.1: Foreldres syn på kompetanse i SFO (prosent, N = 46)	35
8.1: Enighet i påstandene "barnet trives i skolen" og "barnet trives i SFO" (prosent, N = 47)	37
8.2: Tilfredshet med SFO-tilbudet	39

TABELLER

Tabell	side
3.1: Om SFO-tilbudet er tilknyttet skolen barnet går på. Fordelt på barn med særskilte behov og øvrige barn (prosent)	11
4.1: Behov for et skolefritidstilbud gjennom hele opplæringsløpet?	17
5.1: Tilrettelegging og tilbud av viktige aktiviteter (prosent, N = 46)	26
6.1: Planlegging og tilrettelegging av aktiviteter og støtteinnsatser i SFO (prosent, N = 47)	32

SAMMENDRAG

Denne undersøkelsen er initiert av Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO). Undersøkelsen er finansiert av Utdanningsdirektoratet etter at FFO fikk innvilget prosjektmidler relatert til utlysning innen: "Full deltakelse og likestilling i en skole for alle" Mandatet for undersøkelsen er å undersøke og beskrive utfordringer og suksessfaktorer som foreldre til barn med funksjonshemminger og særskilte behov opplever i forbindelse med skolefritidsordningen (SFO).

Studien baserer seg på intervju av syv mødre og et foreldrepar til barn med særskilt tilrettelegging i SFO. I tillegg har 47 foreldre til barn med funksjonsnedsettelse svart på spørreskjema som omhandlet SFO og det er gjort analyser av data fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI).

Utviklingen de seneste årene er det har blitt en lavere andel av 1.–4. klassinger som benytter seg av SFO-tilbudet. Denne utviklingen sammenfaller med økningen i foreldrebetaling, men samtidig øker andelen med barn med særskilt tilrettelegging i SFO. En rimelig tolkning av disse tallene er at foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse velger å prioritere bort SFO, mens foreldre med barn med funksjonsnedsettelse ikke har mulighet til å prioritere bort denne arenaen. Grunnen til dette er at mange barn med funksjonsnedsettelse ikke utvikler selvstendighet og er like selvhjulpne som sine jevnaldringer uten tydelige funksjonsvansker. Disse barna har dermed ikke mulighet til å gå hjem selv, låse seg inn og lage seg mat. Dette betyr at familier med barn med funksjonsnedsettelse får utgifter som øvrige familier kan prioritere bort.

Det er variasjon i foreldrebetaling mellom kommuner og i hvilken grad kommunen dekker SFO-plass for barn med funksjonsnedsettelse. Det har dermed økonomiske konsekvenser for familier hvor de bor i landet. Dette gjelder særlig for familier med barn med funksjonsnedsettelse. Avhengigheten av SFO og variasjoner mellom kommuner gjør at familier med barn med funksjonsnedsettelse kan få en økonomisk belastning som kan gi konsekvenser for barnets og familiens deltakelse i andre aktiviteter i samfunnet.

I denne undersøkelsen kommer det klart fram at mange barn med funksjonsnedsettelse har et behov for et SFO-tilbud i hele utdanningsløpet og ikke bare fram til og med 7. klassetrinn. Det er kommuner som i dag har noe som tilsvarer et SFO-tilbud også for ungdomsskoleelever, men det er en usikkerhet blant informantene i denne undersøkelsen om hva som vil skje når barnet går ut av 7. klassetrinn samtidig som behovet for en skolefritidsordning ikke endrer seg.

Utviklingen hvor foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse velger bort SFO, fører til at andelen barn med særskilte behov øker i SFO. Det er rimelig å anta at det er foreldrene til de eldste barna uten funksjonsnedsettelse som prioriterer vekk SFO. Det vil si at barnegruppen i SFO relativt sett blir yngre, mens det er barn med funksjonsnedsettelse som er i SFO fram til og med 7. klassetrinn.

Foreldrene i denne undersøkelsen opplever i liten grad at det er ordninger i SFO som virker negativt eller diskriminerende for deres barn. Dette til tross for at de ved flere anledninger beskriver situasjoner som kan oppfattes som negativ forskjellbehandling.

Mange foreldre i denne undersøkelsen er svært fornøyd med det tilbudet barnet deres får i SFO og den store majoriteten opplever at barnet trives i SFO. I intervjuene gav foreldrene ofte et forbehold når de snakket om tilfredshet med SFO. Foreldrene understreket at ut fra ressursene og forutsetningene så gjorde SFO-personalet så godt de kunne. De ønsket seg imidlertid at SFO'en hadde flere ressurser og dermed et bedre tilbud. Flere beskrev at en ofte måtte kjempe mot rektor for å få et tilfredsstillende tilbud i SFO. I denne "kampen" blir assistenten og særlig spesialpedagogen avgjørende og disse ble ofte omtalt som advokater som sikret barnet og foreldrenes rettigheter i SFO.

Assistentens rolle blir sett på som avgjørende for å få et tilfredsstillende innhold i SFO for barn med funksjonsnedsettelse. I denne undersøkelsen understreker informantene hvor viktig det var at assistenten i SFO også var assistent i skolen. På den måten sikret SFO seg kunnskap om barnet som SFO ellers ikke ville ha fått. Med hensyn til kompetansekrav til personalet så svarer flertallet at personlig egnethet er tilstrekkelig. Samtidig understreker foreldre i intervjuene hvor viktig det er med forståelse og kunnskap om barn med særskilte behov for å gi et bra tilbud. I forhold til deres barn opplevde foreldrene at det var viktigst at assistenten kom bra overens med barnet og med en selv som forelder. God kontakt mellom foreldre og assistenten sikret at SFO fikk kjennskap til barnet og kunnskap om dets behov.

Hovedinntrykket som en sitter igjen med etter denne undersøkelsen, er at for familier med barn med funksjonsnedsettelse er ikke SFO et frivillig tilbud som det er for familier med barn uten funksjonsnedsettelse. I tillegg til at behovet for en skolefritidsordning er vedvarende hele opplæringsløpet, er det mer kompetansehevende og habiliterende aktiviteter som etterspørres av foreldre med barn med funksjonsnedsettelse. For foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse er det mer fri lek og barns egeninitierte aktiviteter som er viktigst. Ett annet hovedinntrykk er at tilbudet er preget av tilfeldigheter og ikke en strategisk tenkning om hvordan en sikrer et godt innhold. Siden innholdet og lovverket oppleves som diffust er det opp til den enkelte kommune og rektor i hvilken grad SFO blir prioritert og hvordan funksjonshemmede barn blir sikret gode utviklingsvilkår i SFO.

1. INNLEDNING

Denne undersøkelsen er initiert av Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO). De tok kontakt med Nord-Trøndelagsforskning (NTF) for å undersøke situasjonen til barn med funksjonsnedsettelse i skolefritidsordningen (SFO). FFO kontaktet NTF på grunn av gjennomføringen av den nasjonale evalueringen av SFO i 2002. Det skjedde i et samarbeid mellom NTF og Øyvind Kvello ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (Kvello og Wendelborg 2002). FFO ønsket å følge opp funnene fra evalueringen hvor det blant annet kom fram at foreldre til barn med særskilte behov var mindre tilfredse med SFO enn øvrige foreldre.

Mandatet for undersøkelsen er å undersøke og beskrive utfordringer og suksessfaktorer som foreldre til barn med funksjonshemninger og særskilte behov opplever i forbindelse med SFO. Undersøkelsen er finansiert av Utdanningsdirektoratet etter at FFO fikk innvilget prosjektmidler relatert til utlysning innen: "Full deltakelse og likestilling i en skole for alle".

I denne undersøkelsen brukes begrepene særskilt behov, funksjonshemninger og funksjonsnedsettelse. I denne sammenhengen viser disse begrepene til samme gruppe barn, og inkluderer alle som har særskilt tilrettelegging i SFO.

2. METODE OG FRAMGANGSMÅTE

I denne seksjonen blir det redegjort for metoder valgt i undersøkelsen. Det beskrives forhold rundt datainnsamlingen og det gis en kort vurdering av dataenes kvalitet. Formålet med denne studien er å gi beskrivelser fra foreldre til barn med funksjonsnedsettelse/særskilte behov om deres barns situasjon i SFO og om foreldrene har endringsforslag. I denne undersøkelsen er disse dataene hovedsakelig hentet via kvalitative intervju. I kvalitativ forskning er man opptatt av å gå i dybden og å se på betydningen av et fenomen, mens man i kvantitativ forskning vektlegger utbredelse og antall. Konsekvensen av dette skillet er blant annet at man innen kvalitativ forskningsmetode har få informanter og fokuserer på mange variabler, mens det innen kvantitativ metode er vice versa. Innen kvalitativ forskningsmetode er man primært opptatt av det særegne, mens man innenfor kvantitativ metode hovedsakelig ønsker å avdekke det gjennomsnittlige (Thagaard 1998).

For å komme rekruttere foreldre til intervju ble oppvekstetaten/utdanningsetaten i 30 kommuner kontaktet og bedt om å bistå med å videresende et spørreskjema (vedlegg 2) til foreldre med barn med særskilt tilrettelegging i SFO. Kommunene ble tilfeldig valgt fra kommuner i Akershus, Nord- og Sør-Trøndelag. Spørreskjemaet inneholdt et felt hvor informantene kunne gi Nord-Trøndelagsforskning tillatelse til å kontakte dem for intervju. Sikring av fullstendig anonymitet ble gjort ved at kommunenavn ikke ble benyttet på spørreskjemaene. Det er en utfordring å rekruttere informanter til en undersøkelse som omfatter personopplysninger og sensitive opplysninger. Som utgangspunkt må forskeren ha samtykke fra informanten, siden det anses som et inngrep i enkeltpersoners integritet dersom personopplysninger brukes uten vedkommendes samtykke eller kunnskap. Den enkelte person skal ha kontroll over opplysninger om seg selv, og derfor selv bestemme om en vil bli forsket på (Datatilsynet 2005). Informanter i denne undersøkelsen måtte derfor gi et skriftlig samtykke om at NTF kunne kontakte og intervju dem. Dette samtykket ble innhentet ved hjelp av spørreskjemaet. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD). Framgangsmåten er planlagt i samråd med NSD.

Prosedyren som ble fulgt var at det først ble sendt et brev (vedlegg 1) til oppvekstsjef/utdanningssjef hvor NTF ba om bistand til å videresende spørreskjema til foreldre med barn med særskilte behov i SFO. Dette brevet ble fulgt opp med en e-post 14 dager senere og deretter ble kommuner som ikke hadde svart på forespørselen forsøkt kontaktet på telefon. Av de 30 kommunene fikk NTF positivt svar fra 14 kommuner. To kommuner ønsket ikke å delta, fire kommuner oppga at de ikke hadde barn med særskilt tilrettelegging i SFO, mens de resterende ti kommunene ikke responderte på henvendelsen.

Kommunene som takket ja til å delta i undersøkelsen, gav tilbakemelding om hvor mange foreldre som skulle motta spørreskjema/forespørsel. En svakhet med denne framgangsmåten var at kommuneadministrasjonen ble et bindeledd mellom NTF og skolene/SFOene. Dette førte til at NTF sendte riktig antall spørreskjema og forespørsel

om deltakelse i lukkede, frankerte konvolutter til hver av de 14 kommunene. De sendte spørreskjemaene i sin tur til skolene, som igjen sendte dem til de aktuelle foreldrene. Prosedyren førte til at det ble lang "avstand" mellom NTF og foreldrene, og NTF har liten kontroll i hvilken grad kommunene og skolene har videresendt spørreskjemaene til foreldrene.

Det ble sendt 148 spørreskjema/forespørslers til kommuner. En rektor tok kontakt med NTF og gav beskjed om at hun ikke ønsket å videresende spørreskjemaene til de aktuelle foreldrene ved hennes skole. Dette gjaldt til sammen åtte foreldre/spørreskjema. Begrunnelsen rektoren gav for å ikke å delta, var at spørreskjemaet og undersøkelsen kunne spre usikkerhet blant foreldrene om innholdet i SFO og hun ønsket ikke at foreldrene i neste omgang skulle komme med spørsmål om SFO-tilbudet ved skolen. Denne begrunnelsen er i seg selv interessant informasjon i dette forskningsprosjektet.

Totalt ble det sendt ut 140 spørreskjema til foreldre med barn med særskilt tilrettelegging i SFO. Siden kommunenavn ikke ble benyttet i undersøkelsen, er det ikke mulig å undersøke om det er forskjell på kommunnivå i svarprosent og frafall. Det ble returnert 47 spørreskjema, som gir en svarprosent på 33,5 prosent. Dette er en lav, men ikke uvanlig svarprosent i denne type studier. NTF har ikke tilgang til noen personopplysninger eller kommuneopplysninger og det er ikke mulig med en oppfølgingsrunde ("purrerunde") for å øke svarprosenten.

Hovedhensikten med utsendingen var imidlertid å rekruttere informanter til intervjuundersøkelsen. Av de 47 som returnerte spørreskjemaet, gav 22 foreldre skriftlig tillatelse for NTF å kontakte dem for intervju. Av disse 22 foreldrene tok NTF slik kontakt med elleve. Disse elleve foreldrene ble valgt på grunnlag av geografi og tidspunkt for returnering av tillatelsen (enkelte tillatelser ble returnert sent i undersøkelsesperioden og ble dermed uaktuelle). Av de elleve som ble kontaktet, ble det avtalt ni intervju. Ett av intervjuene ble avlyst på grunn av uforutsette omstendigheter. Det ble dermed gjennomført åtte intervju med til sammen ni informanter. Syv mødre og et foreldrepar. Disse informantene kommer fra tre kommuner i Akershus og Nord-Trøndelag. Samtlige intervju fulgte en semistrukturert intervjuguide (vedlegg 3). Intervjuene ble tatt opp på bånd og parallelt med opptaket noterte intervjuer. Intervjuopptakene ble delvis skrevet ut via et transkripsjonssystem bygd på *Codes for the Human Analysis of Transcripts* (CHAT) (vedlegg 4).

2.1 Datakvalitet

Sentrale begreper innen datakvalitet er reliabilitet og validitet. Reliabilitet handler om pålitelighet og nøyaktighet ved dataene i studien. Faktorer som kan påvirke reliabiliteten er egenskaper ved respondentene og informantene (eksempelvis at personen er trøtt, stresset, ikke har kjennskap til området). Reliabilitet i kvalitative undersøkelser defineres ofte som sannsynligheten for at andre forskere kan gjenta undersøkelsen og å få det samme resultatet ved bruk av de samme prosedyrene (Gall, Borg & Gall 1996, Yin 1994). Dette betyr at eksterne faktorer (eksempelvis forskerne) i minst mulig grad skal innvirke på dataene. Validitet refererer til om dataene er gyldige eller relevante

for problemstillingene i undersøkelsen. Validiteten avhenger av hva som måles og om dette er knyttet til problemstillingen (Hellevik 1991). Gall, Borg og Gall (1996) knytter begrepet validitet til den grad av slutninger man ønsker å trekke på grunnlag av empiri, er gyldige. Beskrivelsen av framgangsmåte og prosedyre i gjennomføring av undersøkelsen er med å gi leseren grunnlag til å vurdere gyldigheten i resultatene.

Kvale (1997) advarer mot at man innen kvalitativ forskning opererer med store utvalg. Han mener det lett fører til at forskerne mister oversikt over dataene og ikke går tilstrekkelig i dybden på dem. Thagaard (1998) hevder at man når et metningspunkt når det gjelder størrelse på utvalget. Metningspunktet bestemmes ut fra innholdet, ikke antall informanter. Når forsker opplever at nye informanter ikke har noe nytt å bidra med, har man nådd dette punktet. Det er altså en skjønnsmessig vurdering som ligger bak avgjørelsen om at et metningspunkt er nådd eller ikke.

I tillegg til intervjuene, presenteres også resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen i dette notatet. Det er imidlertid få respondenter med i den delen av undersøkelsen, og svarprosenten er lav. Det betyr at resultatene må tolkes med forsiktighet. Det er ikke mulig å undersøke om det er systematisk frafall blant de som har mottatt spørreskjemaet, fordi NTF ikke har personidentifiserende opplysninger eller kommuneidentifiserende opplysninger. Det vil si en ikke kan undersøke om det er noen typiske særtrekk ved de som har svart sett i forhold til de som ikke har svart på spørreskjemaet. Formålet med kvantitative undersøkelser, som spørreskjemaundersøkelser, er ofte å kunne generalisere til en større gruppe enn de som har svart på spørreskjemaet. I denne studien: Om vi ut fra spørreskjemadataene som utvalgte foreldre har svart på, kan si noe om samtlige foreldre til barn med særskilt tilrettelegging i SFO sine erfaringer og meninger om SFO-tilbudet deres barn mottar. På grunn av det lave antallet respondenter og den lave svarprosenten, er ikke en generalisering tilrådelig, men dataene kan likevel gi verdifull informasjon sammen med intervjudataene som er samlet inn i denne undersøkelsen.

I tillegg til intervju- og spørreskjemadataene, er det gjennomført dataanalyser fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI). GSI er Norges offisielle oversikt over grunnskoleundervisning i landet som også inkluderer informasjon om SFO. I sum baserer denne undersøkelsen seg dermed på tre datakilder. Dette styrker datakvaliteten og undersøkelsen som helhet.

3. RAMMEVILKÅR FOR SFO

I statlige føringer for SFO vektlegges helhet og sammenheng for barna ved at denne arenaen samarbeider med skole, hjem, samt kultur- og fritidstiltak i lokalmiljøet. Denne arenaen er tenkt å inngå i det forebyggende arbeidet for barn og familier med vanskelige levekår. Fra statlig hold uttrykkes et ønske om en sosialpedagogisk profil på ordningen.

3.1 Føringer for skolefritidsordningen

Diskusjoner om innholdet i SFO skjøt fart på slutten av 1980-tallet. Inntil da hadde man fritidshjem – som har klare paralleller når det gjelder innhold til dagens SFO. Fra høsten 1997 ble alder for obligatorisk skolestart endret fra syv år til seks år og ti-årig grunnskoleutdanning ble innført (Ot.prp. nr. 46 1996–97, St.meld. nr. 29 1994–95). SFO er primært rettet mot aldersgruppa seks år til ni år (St.meld. nr. 40 1992–93). Statlig tilskuddsordning til SFO er derfor rettet mot elever på 1.–4. klassetrinn, men det gis statlig tilskudd opp til 7. klassetrinn for elever og familier med særskilte behov (Rundskriv F-66–98 1998).

SFO er hjemlet i Opplæringsloven (2001) §13-7, hvor alle kommuner pålegges å gi et slikt tilbud, men uten å definere kapasiteten i eller tilgjengeligheten til dem.:

"Kommunen skal ha eit tilbod om skolefritidsordning før og etter skoletid for 1.–4. årstrinn, og for barn med særskilte behov på 1.–7. årstrinn.

Skolefritidsordninga skal leggje til rette for leik, kultur- og fritidsaktivitetar med utgangspunkt i alder, funksjonsnivå og interesser hos barna. Skolefritidsordninga skal gi barna omsorg og tilsyn. Funksjonshemma barn skal givast gode utviklingsvilkår. Areal, både ute og inne, skal vere eigna for formålet."

Det anbefales at SFO organisatorisk har rektor som overordnet faglig og administrativ leder (St.meld. nr. 40 1992–93), når SFO er knyttet til offentlige eller private skoler. Dette gjelder ikke ved skoler der det ikke er rektor eller når private SFO leier lokaler av offentlige skoler (Rundskriv F-66-98 1998).

Føringene for SFO kan oppfattes som diffuse og uklare. I stortingsmeldingen "... vi smaa, en Alen lange" (St.meld. nr. 40, 1992–93), drøftes konsekvenser for skoleløpet når seksåringer inkluderes i skolen og at det er naturlig å se SFO som en naturlig konsekvens av dette. I den samme stortingsmeldingen understrekes at denne ordningen skal bidra til helhet og sammenheng for barna ved å samarbeide med skole, hjem, samt kultur- og fritidstiltak i lokalmiljøet. SFO bør også inngå i det forebyggende arbeidet for barn som har vanskelige levekår ved å ha et sosialpedagogisk perspektiv på innhold og organisering (op.cit.). SFO skal være en arena for lek og fysisk aktivitet og samtidig være en aktiv kulturformidler, lære barna gode matvaner, initiere samarbeid og samvær mellom barna i denne ordningen og eldre elever, samt bidra til inkludering av barn med annen kulturbakgrunn og barn med særlige behov.

Intensjonene og målene for hva SFO skal være og bidra til, er dermed relativt omfattende. I stortingsmeldingen "Om skolefritidsordningen" (St.meld. nr. 55 1996–97), vegrer en seg fra statlig hold å sette vilkår for innholdet ut over målsetningen og de føringene som er gitt i stortingsmelding nr. 40 (1992–93). Eksempelvis så stilles det ikke krav til kompetanse og bemanningsnorm – selv om at det understrekes at lederens kompetanse er av stor betydning for kvaliteten på tilbudet (St.meld. nr. 55 1996–97). Det åpnes for en stor lokal frihet for utforming av SFO og dermed ofte også stor variasjon i kvaliteten på det tilbudet som gis (Kvello & Wendelborg 2002). Dette kan også ses som positivt ved at mindre styring fra statlig hold gir større lokal frihet i utforming av innholdet.

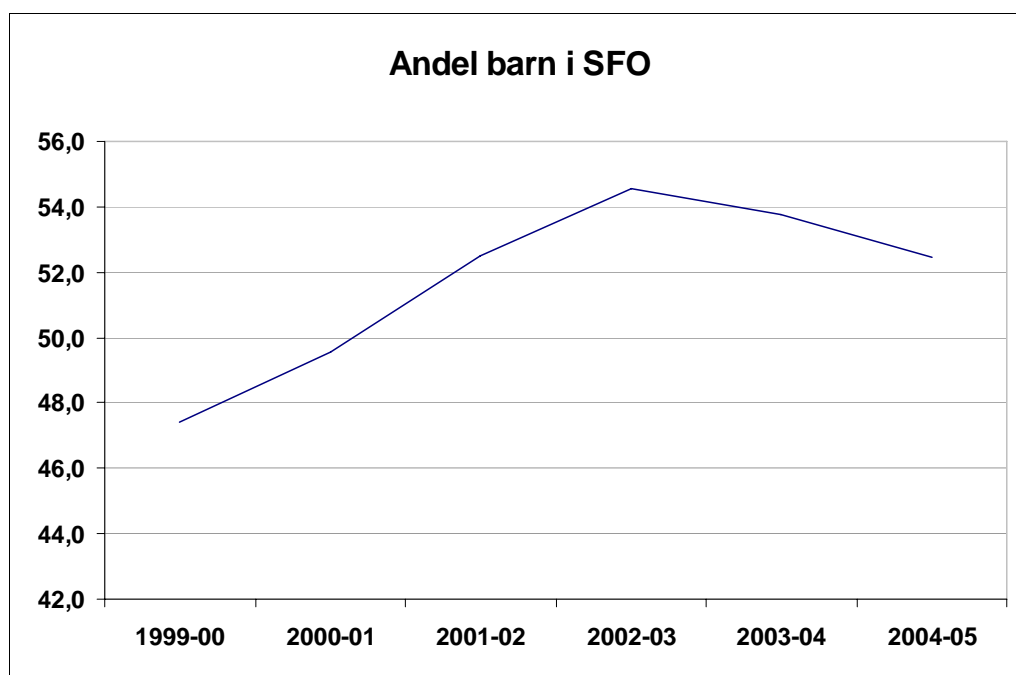
Fra statlig hold er det ikke stilt formelle krav for ansettelse i SFO, men et ønske om variert bak – grunn og erfaring til de ansatte: "Pensjonister, snekkere, kunstnere og andre interesserte voksne har en annen rolle og en annerledes form for kompetanse som kan berike barnas hverdag" (St.meld. nr. 40 1992–93:48). Det nevnes imidlertid at leder av SFO gjerne kan ha formell kompetanse. Dette gjør SFO unik sammenlignet med skole og barnehage, hvor kravene til formalkompetanse er tydelig formulert (Kvello 2002).

I stortingsmeldingen "Kultur for læring" (St.meld. nr. 30, 2003–04) legger departementet vekt på at det skal være en prinsipiell forskjell mellom skole og SFO. I stortingsmeldingen står det at skolen er obligatorisk for alle barn, SFO er et frivillig tilbud til familier som har behov for det. Derfor er skolen et nasjonalt anliggende, mens SFO er et lokalt ansvar (op.cit.).

Oppsummerende kan en si at de overordnede rammene for SFO er at alle kommuner skal ha et tilbud om SFO for 1.–4. klassetrinn, og for 1.–7. klassetrinn for barn med særskilte behov. Barn med nedsatt funksjonsevne skal ha gode utviklingsvilkår i SFO og arealene ute og inne skal være egnet for formålet (Opplæringslova §13-7). Det er imidlertid ingen definisjoner for hva gode utviklingsvilkår er og ingen sentrale retningslinjer eller føringer for hva innholdet skal være.

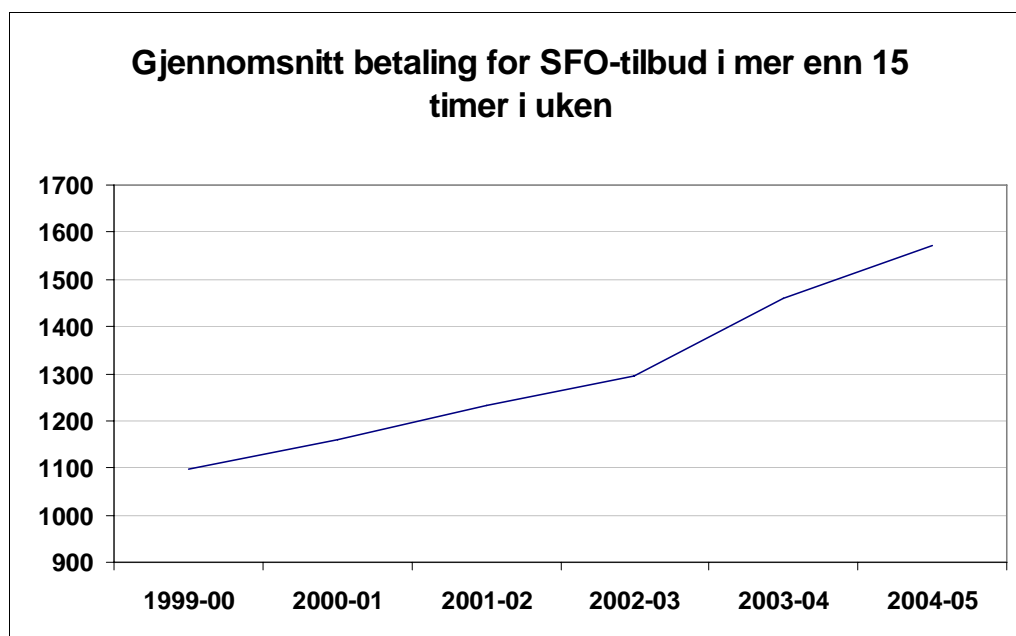
3.2 Status i og omfang av SFO-tilbudet

Dette kapitlet viser utviklingen ved ulike forhold i SFO, som eksempelvis andelen av barn i SFO og prisutvikling de siste seks år. Tallene vil gi et bakgrunnstappe for dataene som er samlet inn i denne undersøkelsen og er hentet og beregnet fra GSI (05).

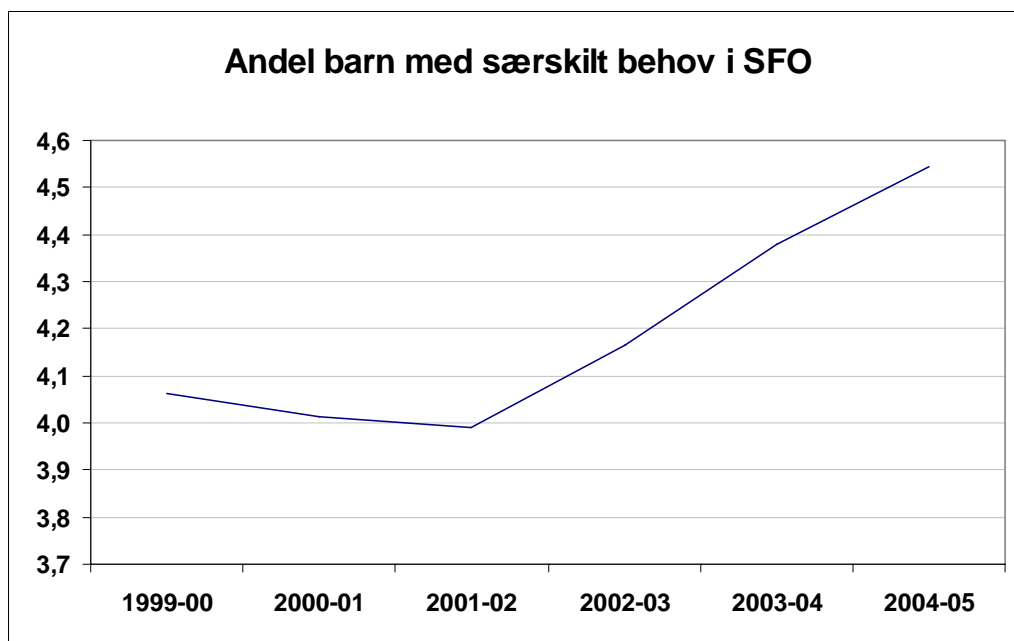
Figur 3.1: Andel barn fra 1.-4. klassetrinn i SFO i perioden 1999–2005 (prosent) (GSI)

Figur 3.1 viser at det har vært en jevn økning i andel barn i 1.-4. klassetrinn som har benyttet seg av SFO fra skoleårene mellom 1999–2000 til 2002–2003, men deretter har det blitt en reduksjon fram til skoleåret 2004–2005.

Figur 3.2: Utvikling i gjennomsnittlig betaling for SFO-tilbud i mer enn 15 timer i uken i perioden 1999–2005 (GSI)

Figur 3.2 viser at det har vært en jevn økning i gjennomsnittlig foreldrebetaling for et SFO-tilbud på fulltid, fra skoleåret 1999–2000 til skoleåret 2002–2003. Men det har vært en sterkere stigning i skoleåret 2003–2004 og 2004–2005. Fra 1. august 2003 ble statens øremerkede tilskudd lagt inn i rammetilskuddet til kommunene (St.meld. nr. 30, 2003–04). Figur 3.2 viser at foreldrebetalingen for SFO-tilbudet har økt betraktelig etter denne endringen. Det er også en stor variasjon i foreldrebetaling for plass i SFO mellom kommuner. Tall fra GSI¹ viser at variasjonen mellom kommuner i månedlig foreldrebetaling kan overstige to til tre tusen kroner. Det er fire kommuner hvor det er oppgitt null kroner i foreldrebetaling. Det er mulig at dette ikke er korrekt, men tallene viser at for 15 prosent av kommunene er månedlig foreldrebetaling under 1 000 kroner og rundt åtte prosent av kommunene prissetter SFO til over 2 000 kroner. Med forbehold om feil i GSI er det uansett en meget stor variasjon i månedlig foreldrebetaling mellom kommuner. Det er imidlertid ingen systematiske sammenhenger mellom pris og foreldrenes opplevelse av kvalitet i SFO-tilbudet (Kvelling & Wendelborg 2002).

Figur 3.3: Utviklingen av andel barn med særskilte behov i SFO i perioden 1999–2005 (prosent) (GSI)

Figur 3.3 viser at det er en markant økning av andel med barn med særskilt behov i SFO i perioden 2001/02 til 2005. Ses dette i sammenheng med de to foregående figurene, indikerer dette at familier med barn uten funksjonshemming velger bort SFO, og at prisen kan forklare noe av dette. Familier med barn med funksjonsnedsettelse har ikke samme mulighet til å prioritere bort SFO. Dette drøftes senere i rapporten.

¹ Det er en viss inkonsistens i dataene fra GSI i forhold til dette. På hjemmesiden til GSI oppgis høyeste sats for månedlig foreldrebetaling til å være 3 580 kroner, men analyse av dataene i GSI viser at høyeste sats oppgis å være 2 830 kroner.

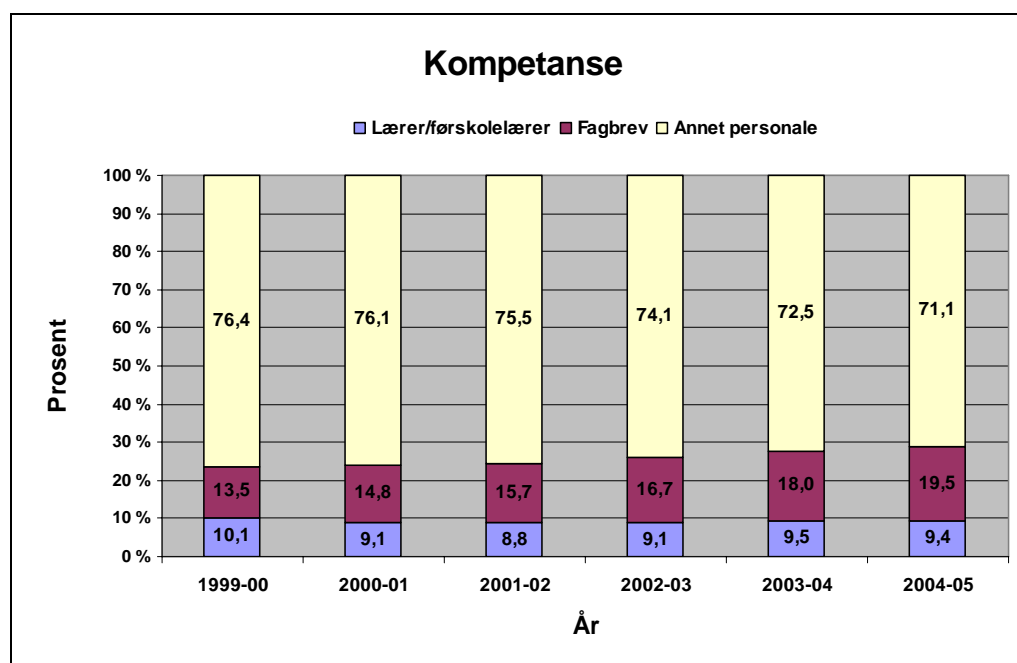
Som vist tidligere, kan føringene for SFO oppfattes som diffuse og uklare. Opplæringsloven kan tolkes som at kommuner plikter å ha et SFO-tilbud, men at det er ingen krav om hvor i kommunen tilbudet skal plasseres, antall plasser eller hvilket innhold det skal ha. Imidlertid viser tall fra Kvello og Wendelborg (2002), gjengitt i tabell 3.1, at de aller fleste barn har et SFO-tilbud på den skolen de går på.

Tabell 3.1: Om SFO-tilbudet er tilknyttet skolen barnet går på. Fordelt på barn med særskilte behov og øvrige barn (prosent)

Er SFO barnet ditt er innskrevet ved, knyttet til skolen barnet ditt går på ?	Barn med ordinære behov	Barn med særskilte behov	Totalt
Ja	97,7	94,0	97,1
Nei	2,3	6,0	2,9
Total (N)	100 (695)	100 (133)	(828)

Tidligere upubliserte tall fra Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen (Kvello og Wendelborg 2002)

Tabell 3.1 viser at det er en litt større andel barn med særskilte behov enn øvrige barn som ikke har SFO-tilbud knyttet til skolen de går på. Dette skyldes sannsynligvis at det er enkelte barn med særskilte behov, som er knyttet til sentraliserte SFO'er i kommunen med forsterket tilbud til barn med nedsatt funksjonsevne. Samtidig viser tabellen at de aller fleste benytter SFO-tilbudet som er tilknyttet barnets skole.

Figur 3.4: Utvikling av kompetansesetningen blant personalet i SFO i perioden 1999–2005 (prosent) (GSI)

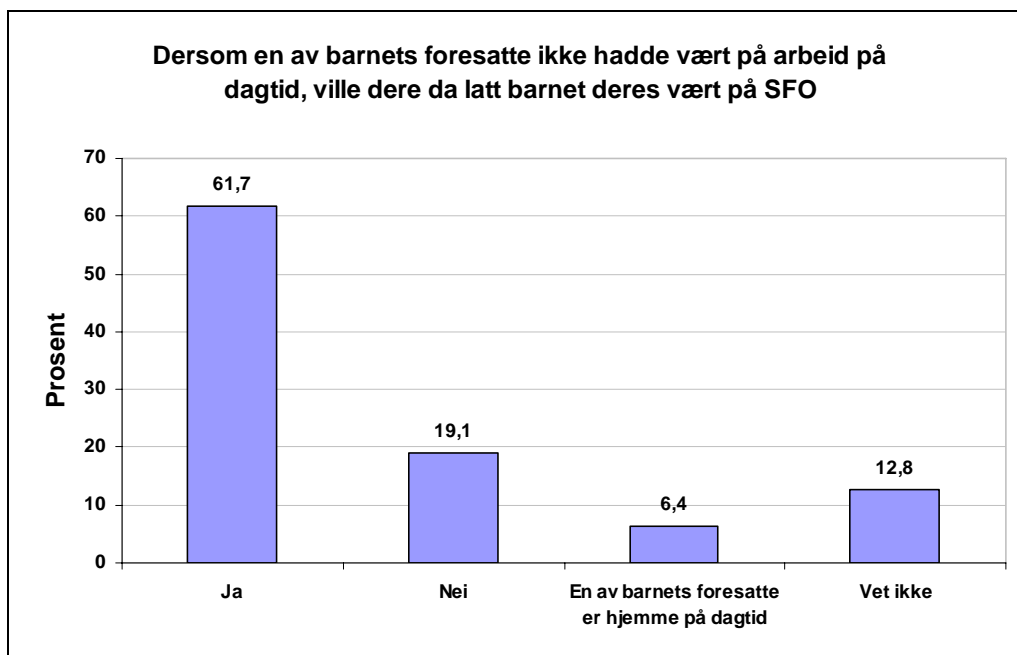
Figur 3.4 viser at i underkant av $\frac{3}{4}$ av ansatte i SFO, ikke har relevant formalkompetanse. Andelen ansatte med formalkompetanse synes økende. Et ledende prinsipp i

arbeid med barn – sosialisering eller skolefaglig læring, er å bedømme barnets nærmeste utviklingssone og at den voksne fungerer som et stillas for å støtte barnet i denne læringsprosessen (Kvillo & Wendelborg 2002). Å lykkes i dette innebærer tilpasning og differensiering. Det er ofte vanskelig å bedømme nærmeste utviklingssone til barn med særskilte behov og hvordan man best kan fungere som stillas for dem. Formalkompetanse skisseres ofte som nødvendig i faglitteraturen og uttrykkes også i evalueringen av SFO i Norge (op.cit.).

4. ÅRSAKER TIL BENYTTELSE AV SFO

Det kan være flere årsaker til at foreldre benytter SFO-tilbudet for sine barn. SFO ble primært etablert som en konsekvens av flere samfunnsendringer hvor behovet for at andre enn foreldrene har tilsyn med barna har økt (Kvelling 2002). Cirka tredjeparten av småbarnsfamiliene i Norge opplyser at det på grunn av trafikkforholdene i boområdet ikke er trygt å la et fem år gammelt barn være ute alene (NOU nr. 17, 1993). Barn opp til åtteårsalderen leker sjelden mer enn 200 meter fra der de bor (St.meld. nr. 40, 1992–93). Det er derfor behov for arenaer hvor barn trygt kan ferdes. Samtidig har det vært en jevn økning i yrkesaktive mødre i Norge de siste tretti år. Økningen har vært på omkring 25 prosent for mødre til barn i aldersgruppa tre år til seks år. Over halvparten av yrkesaktive, norske kvinner jobber heltid (NOU nr. 13, 1996). I tillegg viser statistikker at norske småbarnsfedre jobber mer overtid enn menn i andre land (St.meld. nr. 40, 1992–93). I tillegg er det et utviklingstrekk i det norske samfunnet at antall personer som bor sammen er synkende. Etter samlivsbrudd har mor forelderansvaret alene i omkring 66 prosent av tilfellene. Andelen aleneforelder har økt betydelig siden andre verdenskrig (NOU nr. 17, 1998). Behovet for tilsyn av barna har derved økt betraktelig de senere år (Kvelling 2002).

Tilsynsoppgaven til SFO er et resultat av samfunnsutviklingen, men samtidig kan SFO ha funksjoner ut over dette – særlig for barn med nedsatt funksjonsevne. Funksjonshemmede barn skal prioriteres ved opptak til SFO og skal gis gode utviklingsvilkår. For å undersøke om det er andre årsaker enn tilsyn som er viktige for benyttelse av SFO, ble foreldre i denne undersøkelsen spurt et hypotetisk spørsmål om dersom en av de foresatte selv hadde muligheter for tilsyn av barnet på dagtid, ville de likevel hatt barnet sitt på SFO? Svarfordelingen i spørreskjemaedataene vises i figur 4.1.

Figur 4.1: Ønske om å benytte SFO-tilbudet selv om en av de foresatte hadde vært hjemme på dagtid (N = 47)

Figur 4.1 viser at bare 19,1 prosent ville ikke benyttet seg av SFO-tilbudet, dersom en av barnets foresatte hadde hatt mulighet for tilsyn dagtid. Dette gir indikasjoner på at det ikke er tilsynsoppgaven til SFO som foreldre ser på som avgjørende for benyttelse av tilbudet. I den nasjonale evalueringen av SFO ble det tilsvarende spørsmålet stilt. Der svarte over 50 prosent av foreldrene, både med barn med og uten særskilt behov, at de ville ikke latt barnet deres være på SFO dersom en av de foresatte var hjemme på dagtid (Kvello & Wendelborg 2002). Dette kan tyde på at foreldre med barn med særskilt tilrettelegging har andre behov i forhold til SFO og andre årsaker til benyttelse av tilbudet enn andre foreldre.

I intervjuene ble foreldrene spurt om hovedgrunnen for at barnet var i SFO. Behovet for tilsyn når foreldrene var på arbeid var en viktig årsak, men vel så viktig var muligheten for sosial kontakt med jevnaldrende. Flere påpekte at deres barn hadde lite sosial kontakt med andre barn utenom skole- og SFO-tiden. Samtidig ble det opplyst at flere av barna hadde behov for sosial trening i kontakten med jevnaldrene. En mor forklarte hvorfor barnet var på SFO:

*Nei, der jo fordi hun ikke klarer seg selv etter skoletid og jeg er på jobb. Vi er helt avhengig og vi får ikke tak i folk # bare for noen timer. (...) **Er det andre grunner?** Nei, egentlig ikke, ... Hun får jo lagt en del av det... det hun holder på med, det sosiale. Det er vanskeligere for hun å komme seg ut å leke med andre unger # etter skoletid. Der har hun noen i lag med seg hele tiden. Den sosiale biten blir veldig godt ivaretatt på SFO.*

En annen mor vektla behovet for en strukturert og helhetlig dag for barnet i tillegg til behovet for tilsyn.

Fordi at han... Han er jo ...Dagen hans blir best når at han får en strukturert dag og samtidig for at jeg kan være på jobb de dagene jeg er på jobb. Så det er jo en begge deler både og da.

Det er et fåtall av foreldrene som oppgir tilsyn som eneste årsak for å benytte seg av SFO. SFO blir sett på som viktig arena for trening og læring. Flere foreldre trakk fram slike aktiviteter:

Det må jo være at han har et behov for, ikke for tilsyn heller ikke for sosial kontakt, men rett og slett for trening, for stimuleringsopplegg. (...) En hovedårsak i tillegg er jo at vi er i jobb begge to og det akter vi å fortsette med så lenge vi klarer det.

Det er fordi (...) fortrinnsvis ønsker vi at det skal være et pedagogisk tilbud ved at hun har spesielle behov og det er veldig få som skjønner noe av det. Autisme er det få som har greie på og derfor er det fort at hun blir understimulert eller overstimulert, fordi hun er veldig stille, veldig rolig, veldig innadvendt og kan sitte og tegne og tegne og tegne. Det er greit det for SFO # det er kjekt det. Sette hun oppi der og så kan hun sitte og tegne der i en tre fire timer og så er dagen over og en har ikke sett noe til henne nærmest.

I evalueringen av SFO i Norge (Kvelling og Wendelborg 2002) anså foreldrene at fri lek var den viktigste aktiviteten ved SFO. Foreldrene i denne undersøkelsen vektlegger aktiviteter som er mer spesifikk kompetansebyggende eller habiliterende. Aktiviteter som ble nevnt i intervjuene var bl.a. sosial trening, leksearbeid, ADL-trening (trening i dagliglivets ferdigheter, Activities of Daily Life), fysioterapi, sansestimulering og aktiviteter som går på å øke barnets livskvalitet. Det er rimelig å tolke dette som at foreldre med barn med funksjonsnedsettelse anser at barnet trenger mer enn tilsyn for å ha gode utviklingsvilkår i SFO.

4.1 Avhengig av en tilsynsordning

Forrige avsnitt viste hvordan foreldre til barn med funksjonsnedsettelse har andre behov og krav til SFO enn øvrige foreldre. Samtidig opplever foreldrene i denne undersøkelsen at de på mange måter er avhengige av en tilsynsordning for sine barn. Avhengigheten bunner både i at en trenger tilsyn når foreldrene selv er på jobb og i det forhold at barnet står i fare for å bli sosialt isolert ved å være hjemme. En mor til en rullestolbruker fortalte:

Vi er jo fullstendig avhengig av det. # Sånn som datteren min har ingen mulighet til å gå hjem fra skolen selv og låse seg inn og være hjemme alene til jeg kommer hjem fra jobb. Og det er vanskelig å få tak i folk som kan ta av seg en unge noen timer per dag.

Flere foreldre påpekte at ordningen med foreldrebetaling kunne oppleves som urettferdig i og med foreldre med barn med funksjonsnedsettelse ikke har samme valgfrihet som andre foreldre.

Altså, friske barn som kan gå hjem selv tror jeg er et økonomisk spørsmål helt klart for veldig mange. 2000 kroner er jo ganske mye penger. ...vi har ikke valgmulighet. Det sier seg selv med en sånn kompleks diagnose og sykdomsbilde ... du kan ikke bruke naboer og besteforeldre og sånt. Det er jo fag ... faglige spørsmål.

Den samme informanten utdypet forholdet med foreldrebetaling.

Det synes jeg er for høyt # og jeg kan forklare hvorfor. (...) Nei det er jo på grunn av at situasjonen er sånn at XX (barnets navn) vil alltid ha behov for SFO. Vi vil alltid ha et behov for en tilsynsordning hvis vi skal være i arbeid. Ergo så kan jeg akseptere at det skal være betaling på lik linje med friske unger, men det er jo 3.klassinger som ikke går på SFO fordi de selv klarer å gå hjem.

Denne moren opplever at hennes barn har behov for SFO på tilnærmet lik linje med øvrige barn uten funksjonsnedsettelse de to til tre første skoleårene. Men for hennes barn og hennes situasjon er behovet for SFO vedvarende, mens foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse kan prioritere bort utgifter til SFO. Det ble derfor opplevd som urettferdig og diskriminerende at foreldre med barn med funksjonsnedsettelse, ofte må betale flere tusen kroner i måneden for et tilbud som ikke kan velges bort. Imidlertid blir SFO-tilbudet ofte dekket av kommunen i 5.–7. klasse, men her er det forskjeller mellom kommuner. I en av kommunene måtte en foreldre i betale rundt 1 200 kroner for SFO-tilbudet for sin sønn som gikk i 7. klassesetrinn. Deler av foreldrebetalingen ble dekt av trygdekontoret på grunn av at denne forelderens var enslig forsørger. I samme kommune var det en annen gutt med SFO-tilbud i 7. klassesetrinn. Denne familien fikk dekket hele SFO-tilbudet og dette ble forklart med at tilbudet ble definert som avlastning.

En annen forelder beskrev i kommentarfeltet på spørreskjemaet urettferdigheten i at familier med barn med funksjonsnedsettelse lider økonomisk på grunn av funksjonsnivået til barnet;

Vi kjøper SFO tid for at hun skal ha assistent. Som 5. klassing er det ikke artig å være på SFO sammen med småunger. Hennes jevnaldringer er hjemme alene en stund etter skolen, Det er naturlig når man er 10 år, mens vi er nødt til å kjøpe SFO. Hvorfor skal det hele tiden være dyrere for oss med funksjonshemmede barn?

Figurene 3.1–3.3 (s. 9–10) viser at sett hele landet under ett, er andelen barn som benytter seg av SFO-tilbudet i skoleåret 2004–2005 lavere enn de to foregående skoleårene. De to siste årene har den gjennomsnittlige foreldrebetalingen for heltidsplass i SFO økt. I samme tidsperiode har også andelen barn med særskilte behov i SFO økt. Den opplevelsen som informantene i denne undersøkelsen har av begrenset muligheter

for å velge bort SFO, ser dermed å gjelde flere foreldre med særskilte behov. Utviklingen som refereres i figur 3.1–3.3 indikerer at barn med særskilte behov "blir værende igjen" i SFO, mens foreldre som har barn uten funksjonsnedsettelse i større grad velger å ta ut barna sine fra SFO. En slik utvikling kan ha flere konsekvenser. (1) Familier med barn med særskilte behov kan få en økonomisk belastning som øvrige familier ikke får. Det er ulik praksis kommuner imellom om familier med barn med særskilte behov får støtte til SFO når barnet går i 5.–7. klasstrinn. I tillegg varierer andelen foreldrebetaling mellom kommunene. Tall fra GSI (2005) viser at foreldrebetaling kan variere med over 2 000 kroner i måneden mellom kommuner. Det kan dermed være avgjørende for familiers økonomi, særlig familier med barn med særskilt behov, hvor i landet de bor. (2) Det blir færre jevnaldrene til barn med funksjonsnedsettelse i SFO. En slik utvikling kan føre til dårligere muligheter til å bygge og opprettholde relasjonene til jevnaldrene for barn med funksjonsnedsettelse. En forholdsvis større gruppe av barn med funksjonsnedsettelse opp til 7. klasstrinn blir plassert i tilsynsordning hvor den store hovedvekten av barna går i 1. og 2. klasstrinn. Dette kan gi utfordringer i å gi eldre barn med funksjonsnedsettelse tilbud om aktiviteter tilrettelagt til deres alder og funksjonsnivå.

4.2 Behov for tilsynsordning i hele opplæringsløpet

Mange barn med funksjonsnedsettelse utvikler ikke i samme grad som andre selvstendighet og er ofte lite selvhjulpne. Dette medfører at selv om barnet blir eldre, minsker ikke behovet for tilsyn og oppfølging etter skoletid.

Tabell 4.1: *Behov for et skolefritidstilbud gjennom hele opplæringsløpet?*

Har barnet behov for et skolefritidstilbud gjennom hele opplæringsløpet (ut grunnskole/evt. vgs.)	Totalt
Ikke aktuelt	21,7
I svært liten grad	8,7
I liten grad	8,7
I stor grad	28,3
I svært stor grad	32,6
Total (N)	100 (47)

Tabell 4.1 viser at de fleste som har svart på spørreskjemaet i denne undersøkelsen opplever at det er et behov for skolefritidsordning også etter at barnet går over til ungdomsskolen. Over 60 prosent (28 respondenter) oppgir at barnet har et slikt behov i stor eller i svært stor grad. Dette behovet varierer selvfølgelig med hvilke funksjonsnedsettelse barnet har og hvor stor grad av tilrettelegging barnet trenger.

Også i intervjuene kom det klart fram at det er et behov for en SFO også ut over barneskolen. En mor svarte følgende på spørsmålet om barnet ville ha et behov for SFO også etter 7.klasstrinn:

Ja, hun kan fortsatt ikke dra hjem, låse opp døren og ordne seg selv.

To av de tre kommunene i denne undersøkelsen hvor det er gjennomført intervju, har et tilbud etter skoletid også i ungdomskolen. I den ene av disse to kommunene var det et SFO lignende tilbud på ungdomsskolene og i den andre var det en spesialskole på ungdomstrinnet som også hadde et SFO-tilbud. En informant i den tredje kommunen opplevde en usikkerhet om hva situasjonen ville bli for sønnen hennes når han gikk over til ungdomsskolen. Sønnen går i dag i 7. klassetrinn og dette er en problemstilling som dermed er relevant allerede neste skoleår. Denne informanten fortalte:

Ja, han har behov men det er et stort spørsmålstegn. Veldig spent det jobbes litt med det. Det må jo jobbes med det framover.

Også i kommunene hvor det i dag er et SFO-tilbud på ungdomstrinnet er det usikkerhet hva situasjonen blir når barnet begynner på ungdomstrinnet. På spørsmålet om behov for SFO i hele opplæringsløpet så svarer en mor:

*Ja, og hele livet. **Hva gjør dere når (XX) skal begynne i 8.klasse?** Ja det var et godt spørsmål. Hva gjør vi og hva gjør XX kommune? Per i dag er det jo et tilbud på ungdomstrinnet 8., 9. og 10, som kalles SFO, der det ikke er hjemlet foreldrebetaling # per i dag.*

Det tilbudet som er der per i dag opplevde denne informanten som usikkert, tilfeldig og uklart. Både innholdet i det og om det eksisterte når barnet skulle begynne på ungdomstrinnet. Senere i intervjuet fortalte samme informant:

Jeg synes det er viktig det poenget med at mange # mange funksjonshemmede har behovet hele livet. Det handler om livskvalitet og meningsfull hverdag, men det vil jo og gli over til å bli et avlastningstilbud til foreldre # uansett om en er i jobb eller ikke.

Denne undersøkelsen viser klart at det er et behov for en tilsynsordning eller et SFO-tilbud i hele opplæringsløpet. I tillegg er det en usikkerhet for hva situasjonen blir for barnet og familien når det begynner på ungdomstrinnet. Behovet forsvinner ikke, men tilbudet som er nevnt i opplæringsloven gjelder bare opp til 7. klassetrinn. Informantene i denne undersøkelsen uttrykte et sterkt ønske om et gratis SFO-tilbud langs hele opplæringsløpet. Med hensyn til en slik problemstilling sa en foreldre:

Hvis du tenker på det staten sparer, da tenker jeg på at de har avskaffet institusjonene, ført dem tilbake til kommunene. Foreldrene tar veldig, veldig mye av både av papirarbeid og omsorg og stell og stimuli og alt sånn. Og det du sparer på det ... det er ikke urimelig at det kommer til gode i form av gratis SFO etter 4. klasse. Det synes jeg ville vært rimelig. Det hadde ikke vært urimelig å fått det gratis hele veien heller.

I denne undersøkelsen er det også enkelte foreldre til barn som er i ungdomsskolen. En av informantene som svarte på spørreskjemaet beskrev situasjonen for sitt barn som går i 9. klassetrinn.

De første årene var det flere barn i SFO. De siste årene i barneskolen var XX mye alene, men opplevde det greit likevel. På ungdomsskolen er han eneste elev med behov for SFO, og trives ikke med dette lenger. Vi opplever SFO som en "oppbevaring" inntil vi rekker å komme heim fra arbeid. Har dessverre en opplevelse at rektor ved skolen ser på dette som noe de "må" ordne, men helst vil slippe å bruke tid på.

Det var flere informanter i undersøkelsen som beskrev at gapet mellom deres barn og barnets jevnaldrene klassekamerater økte etter hvert som barnet ble eldre. Dette gjelder til dels intellektuell fungering, men hovedsakelig at barn uten funksjonsnedsettelse utvikler en selvstendighet som barn med funksjonsnedsettelse ikke har mulighet til eller forutsetninger for. Dette kan resultere i en situasjon som er beskrevet i sitatet ovenfor, hvor eldre elever med funksjonsnedsettelse blir ofte den eneste eleven som er på skolen etter skoletid eller blir plassert sammen med en betydelig yngre barnegruppe. For å løse et slikt problem mente flere informanter at det hadde vært bedre med en sentralisering av et tilbud til eldre elever med behov for SFO. Ved at samtlige elever med behov for SFO i aldersgruppa 5.–10. klassetrinn ble samlet på en skole i kommunen, slipper man problemet med isolering av elever enten på skolen etter skoletid eller i en yngre aldersgruppe. En slik løsning vil føre til økte transportkostnader enten for kommunen eller for foreldrene. I små kommuner med bare én eller noen få elever med behov for SFO etter 4. klassetrinn vil en slik løsning naturlig nok ikke ha noen effekt.

5. INKLUDERING I SFO

Det er ikke gitt tydelige føringer for menneske- og verdisyn i SFO, slik som det er for skolen. Man må imidlertid anta at føringer for menneske- og verdisyn i skolen også gjelder for SFO, selv om det i stortingsmelding nr. 30 (2003–04) understrekes at det er en prinsipiell forskjell mellom skole og SFO. I stortingsmelding nr. 23 (1997–98:22) står det:

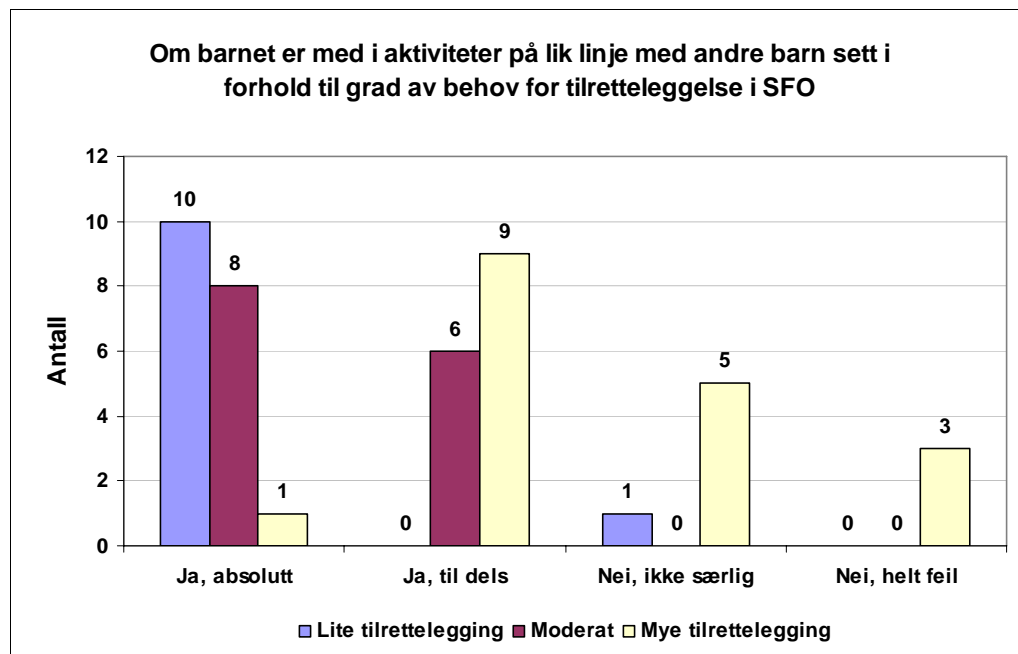
Det er brei semje om eit dobbelt pedagogisk siktemål: å gi barn og unge del i eit sosialt, fagleg og kulturelt fellesskap og å gi vekstvilkår for individuelle føresetnader og forskjellar. Det er derfor viktig at opplæringa av barn, unge og vaksne med særskilde behov og det faglege rettleiingsarbeidet som skal støtte opp om denne, er retta mot det behovet elevane har for individuelt tilpassa opplæring i skulekvardagen. Organisering av opplæringa etter desse overordna prinsippa skal fremja det generelle målet om full deltaking og likestilling i samfunnet for funksjonshemma.

Målet om full deltakelse og likestilling i samfunnet for funksjonshemmede er en del av inkluderingsideologien som kjennertegner idealene til norsk skole og samfunnet generelt. I dag bruker man begrepet inkludering til fordel for integreringsbegrepet, men det er en betydelig uenighet mellom fagfolk hvordan man skal bruke begrepene.

Tøssebro (2002:96) refererer til Rosenqvist (1998) som definerer begrepet integrering som å føre sammen i en helhet. Videre skiller Tøssebro (op.cit.) mellom fysisk og sosial integrering hvor det førstnevnte betyr at en er på samme sted som andre. I forhold til SFO og funksjonshemmede betyr det at den funksjonshemmede er sammen med andre barn. Sosial integrering vil si at det er relativ hyppig sosial kontakt mellom personer med og uten funksjonshemming og fysisk integrering er en forutsetning for sosial integrering. Imidlertid opplever mange det problematisk å bruke begrepet integrering fordi at det i utgangspunktet betyr å flytte noe eller noen fra et eller annet til en helhet. Ved å gå over til begrepet inkludering ønsker en å markere at funksjonshemmede ikke skal føres noe sted, men at de *er* (op.cit.). Det er også et ønske om et perspektivskifte ved å benytte inkludering til fordel for integrering, hvor en fokuserer på omgivelsene like mye som individet. Det vil si at en endrer helheten istedenfor individet og hvor alle uansett forutsetning har mulighet til full deltakelse. Kvello (2005) refererer til Bailey (1998) som hevder at inkludering er oppnådd når begrepet mister sin verdi og man slutter å skille mellom det allmenne og spesielle. Dette er en radikal forståelse av inkludering og Tøssebro (2002:100) poengterer at målet med inkludering er *å sikre deltakelse i miljøer og sammenhenger som er vanlige og positivt verdsatte, og å fjerne ordninger som er nedvurdert og stigmatisert – slik særordninger for funksjonshemmede lett blir*. Vislie (2004, her etter Kvello 2005) hevder at i praksis så handler inkludering om å motvirke ekskluderings-tendenser i samfunnet.

Ved å overføre inkluderingsbegrepet til SFO ser vi at å arbeide med inkludering på denne arenaen innebærer at funksjonshemmede skal ha mulighet til delta på linje med andre barn og ikke utsettes for ordninger som ekskluderer dem fra deltakelse. Det er et

dilemma i inkluderingsarbeidet at barn med særskilte behov krever god planlegging og nokså kontinuerlig tilstedeværelse av voksne for å være inkludert. Behovet for slik tilstedeværelse av voksne har ført til debatter om barn med særskilte behov reelt sett kan inkluderes (Kvelling 2005).

Figur 5.1: Foreldres opplevelse om barnet er med i aktiviteter i SFO på lik linje med andre barn sett i forhold til barnets grad av behov for tilretteleggelse (N = 43)

Figur 5.1 viser at flere foreldre med barn med mye tilrettelegging i SFO opplever i at barnet deres ikke er med i aktiviteter på lik linje med andre barn, enn hva foreldre til barn med lite eller moderat behov for tilrettelegging. Dette er et naturlig funn og det er urimelig å koble dette mot grad av inkludering i SFO. For at barn med store funksjonshemminger skal kunne delta på lik linje med andre barn, kreves dette endringer av egenskaper ved barnet. I intervjuene fortalte en mor:

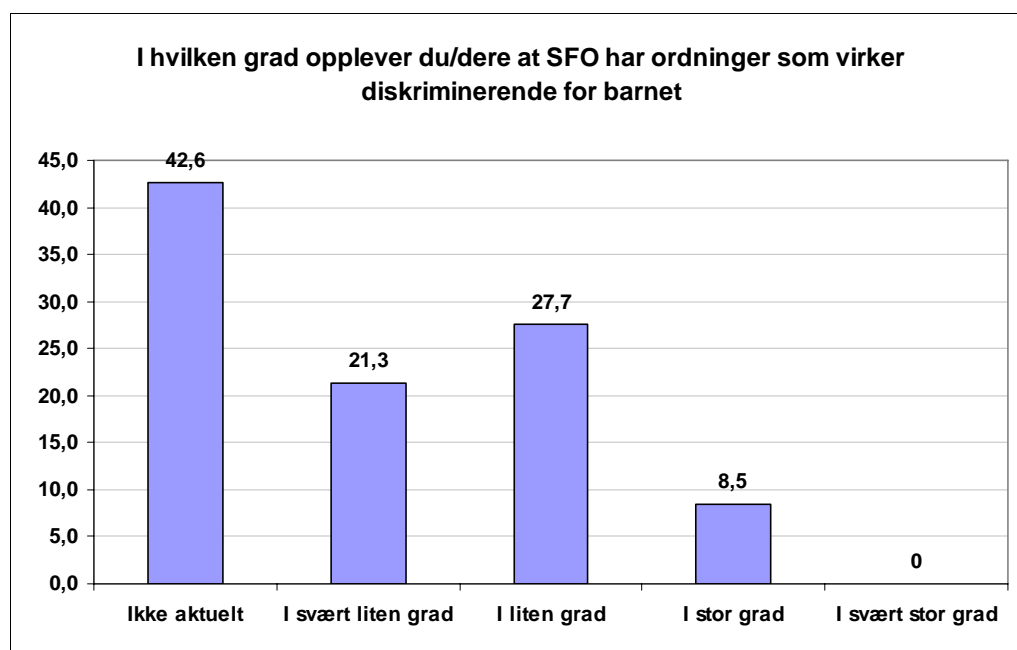
I og med at han er så sterkt funksjonshemma klarer han ikke selv å delta på aktivitet. Og da vil det ikke være ... så hvis de dra på overnattingstur så sier det seg selv at han kan ikke være med på det. Men jeg føler ikke at det er diskriminering. Det må nesten være slik.

Et foreldrepar beskrev situasjonen slik.

Altså, han henger jo etter på alle områder. Han henger jo etter fysisk, men det synes ikke fysisk. Hvis de gjør aktiviteter så henger han jo etter. # Noe så enkelt som å tegne.

Sitatene over viser at mange barn har ikke mulighet til å delta i aktiviteter i SFO på lik linje med andre barn uten at det opplevdes som diskriminerende. Foreldrene ble spurt om de opplevde at SFO har ordninger som virker diskriminerende for barnet;

Figur 5.2: Opplevelse av diskriminerende ordninger i SFO (prosent, N = 47)

Figur 5.2 viser at 42,6 prosent av foreldrene ikke opplever at problemstillingen om diskriminerende ordninger i SFO som aktuell for deres barn. I underkant av 50 prosent av foreldrene som har svart på spørreskjemaet opplever i svært liten eller i liten grad at SFO har ordninger som virker diskriminerende for barnet. 8,5 prosent av foreldrene opplever at SFO i stor grad har ordninger som virker diskriminerende.

Det kan være ulike vurderinger som ligger til grunn om hva som forskjellsbehandling ut fra barnets behov og forutsetninger og hva som er ordninger som ekskluderer barn fra aktiviteter. En mor fortalte om en overnattingstur i regi av SFO.

*(...) Det har vært mye sånn turer, de hadde en overnattingstur for eksempel og det fikk ikke vi spørsmål om ...om han ville være med for eksempel. (...) Vi fikk spørsmål samme kvelden, da kom de og spurte om vi ville komme opp dit for å spise kveldsmat i lag med dem. Men jeg mener vi kunne fått spørsmål om vi ville være med på det. Og så hadde vært min avgjørelse. **Skjer sånne ting ofte?** Nei.*

Senere i intervjuet svarte moren følgende på spørsmålet om hun opplevde ekskluderende eller diskriminerende ordninger i SFO.

Nei, det er ingen ting i det hele tatt. Og egentlig ... det der med den turen som de hadde, så lurer jeg på om de rett og slett eventuelt har glemt det eller om det kan være at de har snakket med assistenten, sånn som hun som er leder der ... Eller

om de har skjønt det at uansett, hvis de hadde spurt meg, så tror jeg ikke at han kunne ha ligget over for han har en del stell på kveldene. At de egentlig har skjønt det. Det vet jeg ikke, men det er klart det at jeg mener de kunne ha spurt uansett.

Sitatene over illustrerer at funksjonshemmede barn kan bli utelatt fra aktiviteter ut fra vurderinger om barnets funksjonsnivå. Vurderingen var i dette tilfelle kanskje korrekt fra SFO sin side, men det opplevdes som litt sårt for moren fordi hun ikke ble tatt med på råd om hva barnet kunne delta i. Denne moren opplevde dette som et enkeltstående tilfelle og dermed ikke som en vedvarende ordning eller holdning til barnet som karakteriserte SFO'en.

En mor til et funksjonshemmet barn som satt i rullestol svarte at det absolutt ikke var ordninger som fungerte særskilt negativt eller virket diskriminerende for hennes barn sett i forhold til andre barn. Dette til tross for at barnet hennes gikk i 5. klassetrinn og barnet ble satt plassert sammen med 1.- og 2.-klassinger;

*SFO'en der hun går den er delt i to, med to forskjellige bygninger. Det er først... 1. og 2. klassinger som går i den SFO hun er og det er fordi det er veldig godt tilrettelagt der. **Fysisk?** Ja, og der 3.klassingene går er et eldre bolighus som ikke er funksjonelt for hun. **Er det en ønsket situasjon?** Nei, egentlig ikke. Hun bør egentlig ha unger som er litt gamlare(?) med seg., men # SFO er dyrt for folk og det er vel kanskje derfor det ikke er unger som er litt større som er der. De begynner å klare seg selv.*

Denne moren fokuserte i utgangspunktet mer på den fysiske tilretteleggingen i SFO enn på at barnet hennes ble plassert i den yngste aldersgruppen selv om barnet gikk i 5. klassetrinn. Sitatet illustrerer også at SFO kan virke segregerende for eldre elever med funksjonsnedsettelse i forhold til sine klassekamerater og jevnaldrende. I dette sitatet peker moren på at det blir færre eldre (3.- og 4.-klassinger) barn uten funksjonsnedsettelse i SFO på grunn av prisen. Dette kan ytterligere forsterke opplevelse av annerledeshet hos barn med funksjonsnedsettelse.

Enkelte av informantene opplevde inkluderingen å være personavhengig. En mor gav et eksempel fra skolen.

*Det som kan... det som jeg føler er negativ ... negativt, er akkurat det der med inkluderinga. For det er jo, altså det er personavhengig. Og det har jo vært så graverende at det i basisgruppa # ja, klasse eller basisgruppelærer da, spurte om de ikke kunne ta bort plassen hans, han var der så lite. De hadde bruk for den likevel # til noe annet. Så hun som har spes.ped. hun har jo slitt med å få lov til å komme opp på basisgrupperommet. **Med han, eller?** Ja. **Så de vil ikke ha han med i basisgruppa?** Nei. **Er det lærer eller rektor.** Det er lærer, ikke rektor. Nei det er lærer, det er personavhengig. # jeg fikk ikke innkalling til foreldremøter, ikke sant. Han var ikke med på klasselisten.*

Sitatet over illustrerer at barn med nedsatt funksjonsevne kan utsettes eller oppleve negativ forskjellbehandling. Dette eksempelet var hentet fra skolen, men poenget til informanten var at inkludering av hennes sønn i skolen og SFO er avhengig av personene som arbeider på arenaen og ikke alle har samme forståelse at barn har ulike behov og forutsetninger.

Flere av informantene påpekte et dilemma de opplevde i forhold til å inkludere barnet deres på SFO eller skole. På den ene siden ønsket en at barnet kunne være sammen med andre i barnegruppen, men samtidig var ikke forutsetningene til barnet i samsvar med barnegruppens, og på den måten kunne ødelegge for andre barn. Dette illustreres i følgende sitat;

Han har både et behov for å være sosial ... Så er det der med leken, ungene skal få leke på SFO. Han forstår ikke det med leken. Han fungerer kanskje som en tre-åring, ikke sant. Det er jo ikke rett at han skal ødelegge for de andre heller. Det skal være et godt tilbud for alle. Så det er klart at det er en utfordring.

En annen informant fortalte om en potensiell kime til konflikt ved at behovene til hennes sønn kunne gå ut over tilbudet til øvrige barn i SFO;

Det er hans behov som gjør at han må være alene og er nødt til å ha minst en voksen på seg. Når det er sagt synes jeg det er veldig viktig at det er god voksen-tetthet i SFO. Jeg tror det er kilde til kritikk idet ... den gruppering som min sønn representerer. Hvis det blir et generelt dårlig tilbud for friske unge. Da er det en splitt-og-hersk-mentalitet og den er jeg redd for.

En slik kime til konflikt kan særlig være aktuell i de tilfellene hvor barn med særskilte behov ikke får en øremerket eller særskilt ressurs knyttet til seg i SFO. En informant fortalte at deres sønn krevde ekstra tilsyn og at personalet måtte ha kontinuerlig oversikt over hvor han befant seg fordi han kunne finne på å bare vandre rundt og forsvinne. Imidlertid hadde ikke dette barnet knyttet til seg assistent eller annen ekstra ressurs og personalet hadde bare fått beskjed om å holde et ekstra øye med han. En slik situasjon kan på den ene siden føre til at barn med særskilte behov binder opp personalet som skal gi tilsyn og omsorg til hele barnegruppen, eller så kan barn med særskilte behov bli oversett, glemt eller ikke gitt tilfredsstillende omsorg og trening.

Jevnt over uttrykker informantene at barnet deres i liten grad blir ekskludert eller utsettes for negativ forskjellsbehandling som kan karakteriseres som diskriminerende. Dette til tross for at flere foreldre i intervjuene gir eksempler på situasjoner som kan vurderes av utenforstående forskere som ekskluderende og diskriminerende. Det virker som om det er en aksept hos informantene at barnet deres er annerledes og derfor vil møte situasjoner og aktiviteter som det ikke kan delta i. Dette oppleves av foreldrene ofte som uheldige enkeltsituasjoner, men ikke som en diskriminerende holdning overfor barnet. Flere foreldre poengterer at SFO og SFO-ansatte gjør så godt de kan ut fra de forutsetninger og rammevilkår som er tilstede. Enkelte foreldre opp-

levde også at særordninger kunne fungere favoriserende og positivt for barnet deres, i form av at aktiviteter var særskilt tilrettelagt for barnet hvor andre barn ikke får delta.

5.1 Tilrettelagte aktiviteter

SFO skal gi gode utviklingsvilkår for funksjonshemmede (Opplæringslova § 13-7). Dette krever at aktiviteter er tilrettelagt barnets forutsetninger, behov og interesser. Mange barn med særskilte behov trenger ekstra oppfølging på mange områder, og foreldrene behøver mer avlastning enn foreldre generelt. Barn med særskilte behov kan også ha vansker med å tilegne seg skolefaglig kunnskap og har derfor behov for mer tid i tilegnelsen. I kapittelet om årsaker til benyttelse av SFO vises det til at foreldrene til barn med funksjonsnedsettelse ofte ønsker at SFO skal være en arena for trening og læring, i motsetning til foreldre til øvrige barn som ofte mener at SFO skal være en fritidsarena med barns egeninitierte aktiviteter (Kvello & Wendelborg 2002).

Tabell 5.1: *Tilrettelegging og tilbud av viktige aktiviteter (prosent, N = 46)*

	Svært uenig	Delvis uenig	Både og	Delvis enig	Svært enig	Vet ikke/uakt.
SFO-tilbudet er godt tilrettelagt for barnet	0,0	10,9	17,4	28,3	41,3	2,2
SFO tilbyr de aktivitetene du mener er viktig	2,2	19,6	13,0	23,9	37,0	4,3
SFO har tilstrekkelig ressurser for å gjennomføre de aktivitetene du mener er viktig	8,7	19,6	13,0	28,3	23,9	6,5

Tabell 5.1 viser at foreldre som har svart på spørreskjemaet hovedsakelig opplever at SFO-tilbudet er godt tilrettelagt for barnet deres. Rundt 70 prosent er delvis enig eller svært enig i en slik påstand. Det er imidlertid færre som er enige i påstandene om at SFO tilbyr de aktivitetene en mener er viktig og at SFO har tilstrekkelig ressurser for å gjennomføre de aktivitetene en mener er viktig. Men det er fremdeles over halvparten som er delvis enig eller svært enig med de to påstandene – henholdsvis 60,9 og 52,2 prosent.

Tabell 5.1 illustrerer til en viss grad foreldrenes holdning til SFO. De er ofte positive til det arbeidet SFO-personalet gjør ut fra de rammevilkårene de er satt for SFO. Nesten samtlige informanter i intervjuene er positive til de ansatte i SFO, og beskriver at de gjør så godt de kan. Imidlertid ønsker informantene ofte andre og bedre tilrettelagte aktiviteter for sitt barn, men de får et så godt tilbud som en kan forvente ut fra de forutsetningene som er lagt til grunn. De to sitatene nedenfor illustrerer dette;

Jeg synes de er flinke til å prøve med de ressursene de har.

Konklusjonen er jo at jeg er ganske fornøyd med den SFO'en, men det beste hadde vært om det hadde vært mer penger selvfølgelig # og at vi kunne hatt terapiridning, # jaa og musikkpedagoger og fysioterapauter sånn som de har på spesialskolen. Der har de jo alt, # og her har en nesten ingenting.

Moren som gav det siste sitatet sammenlignet SFO'en som hennes datter gikk på med et annet tilbud i kommunen. Det sistnevnte tilbudet var knyttet til en spesialskole og informanten hadde søk om å overføre barnet sitt til SFO'en ved den skolen.

En annen informant opplevde at SFO hadde gått på akkord med barnets tilbud til fordel for økonomiske og bekvemlighetshensyn. Denne moren fortalte at hennes sønn i all hovedsak skulle gjøre leksearbeid i SFO-tiden, fordi sønnens særskilte behov krever at han har fullstendig ro og en assistent sammen med han på et rom atskilt fra andre deler av SFO. Moren opplevde at det var mer eller mindre en avtale om at det var slik SFO-tilbudet skulle være. Senere på høsten hadde hun oppdaget at sønnen hadde blitt mer urolig og at leksene ikke hadde blitt gjort.

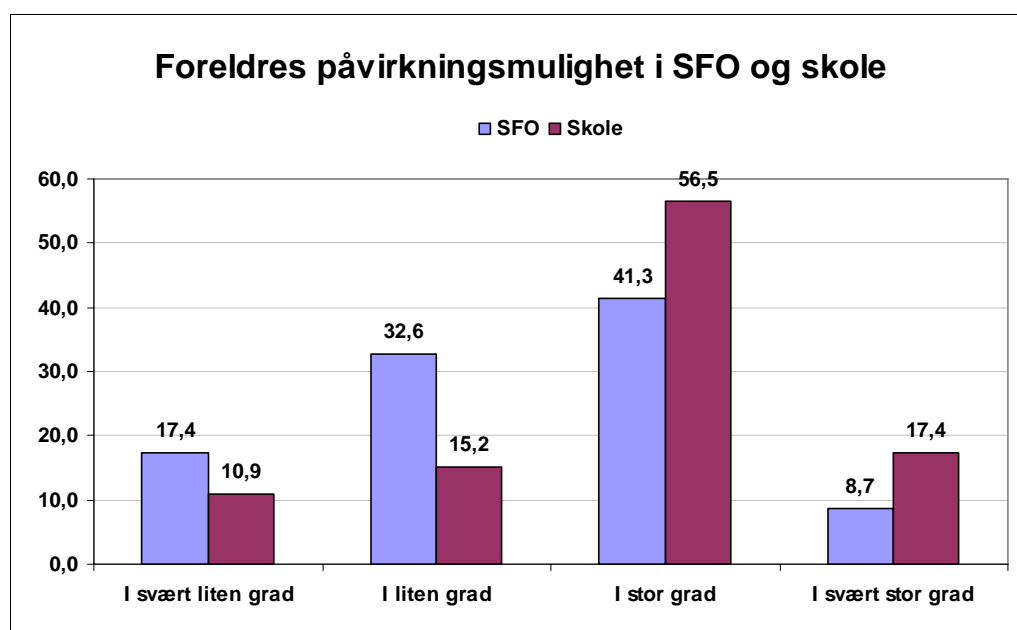
*Det er blant annet det der med at de begynner å kjører flere sammen. (...)Jeg regner med at det har med... økonomiske forhold. Nå kjører de tre (!) unger på én assistent. (...) **Med særskilte behov?** Ja, og alle skal sitte å gjøre lekser. # Og i samme rom. (...) Det har vært tilrettelagt tidligere. Men det er som sagt i høst begynt å bli ...(...) Det har vært fint tilrettelagt og innrettet etter hans individuelle behov. De prøver jo å legge til rette, men det kan være skjær i sjøen.*

Også i dette sitatet kommer det fram at SFO prøver å legge til rette aktiviteter, men at det vanskelig på grunn av de økonomiske rammene for tilbudet. Men denne moren har opplevd en utvikling fra god tilrettelegging av aktiviteter til en situasjon hvor barnet ikke får gjort lekser på grunn av at det er tre barn på én assistent.

6. FORELDREPÅVIRKNING OG FAGLIG FUNDERT TILRETTELEGGING

I stortingsmelding nr. 55 (1996–97) og stortingsmelding nr. 40 (1992–93) vektlegges at SFOs innhold skal utformes i nært samarbeid med foreldre. Figur 6.3 viser i hvilken grad foreldre til barn med særskilt behov opplever at de har mulighet å påvirke barnets situasjon i SFO og skole.

Figur 6.1: Foreldres opplevelse av påvirkningsmulighet i SFO og skole (prosent, $N = 47$)

Figur 6.1 viser at med hensyn til SFO opplever halvparten av foreldrene at de i stor eller i svært stor grad har mulighet til å påvirke sitt barns situasjon i SFO. Det betyr at halvparten av foreldrene opplever at de i svært liten grad eller i liten grad har mulighet til å påvirke SFO-situasjonen til sitt barn. Figuren viser videre at foreldrene opplever at de har større påvirkningsmuligheter når det gjelder sitt barns situasjon i skolen.

Flere informanter legger vekt på at det er lettere å forholde seg til skolen fordi en har større innsikt i hva en kan forvente seg og hvilke rettigheter en har i skolen. I et kommentarfelt i spørreskjemaet skriver en forelder:

Vi har fin oversikt over tilbudet på skolen. Det er mer usikkert og uklart hvordan tilbudet på SFO fungerer.

En annen foreldre opplevde at SFO ble stemoderlig behandlet av rektor på skolen og at det ofte oppleves som en kamp for også å få tilrettelegging på SFO;

Jeg er veldig fornøyd med innholdet. # det er klart at der har vært en jobb å få det til det er. Det har det vært. Altså, det kom ikke av seg selv. For det første

... En kan jo si en rektor på en skole den er vel, kall det pedagogisk ansvarlig for SFO også. Men hvis du skal si det litt negativt så er det kanskje stebarnet det da # til rektoren. Det er SFO og da får du # gjerne en assistent da som har ansvar for SFO-biten. Og så er det å bli hørt da, fra den assistenten, at her må det flere folk til på grunn av at det er flere unger med særskilte behov. (...) XX har krav på å få tilrettelagt hele dagen sin, han. Du får ikke bare på skolen. Skolen er det enklest å få til, den. Og da skal du ha med SFO også. Så det har jo vært en jobb det, å få dem til å forstå det. Men du har en flink spes.ped. som er med å står på.

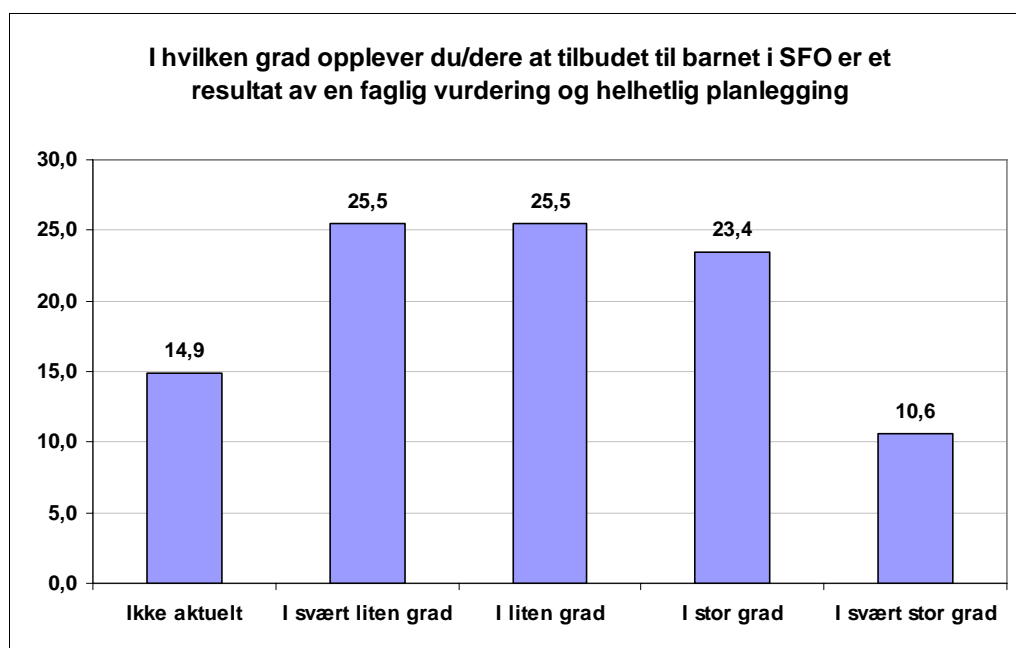
Det er flere foreldre som beskriver at det ofte oppleves som en kamp med rektor for å få et bra tilbud på SFO.

Men det var først et avslag, og så må vi begynne å krangle å sånt. ... Alltid må foreldrene det. Ja...# Det samme gjelder for SFO. Du må på en måte stå på krava hele tiden. Det er ganske # dumt. Det burdet være nokså greit...det burde være nokså greit å ta et barn som er sånn.

Det er ingen klare retningslinjer for hva SFO-tilbudet skal inneholde og rektor har dermed muligheter til å prioritere eller nedprioritere SFO. Det kan derfor oppleves som vanskeligere å påvirke innholdet i SFO enn i skolen. I intervjuene var det flere foreldre som opplevde at assistenten og særlig spesialpedagogen var avgjørende for å sikre et godt tilbud til barnet. Disse ble ofte omtalt som advokater som sikret barnet og foreldrenes rettigheter i SFO.

Foreldrene opplever at det er et skille mellom påvirkningsmuligheten en har i SFO og den påvirkningsmuligheten de har i skolen. Likeledes indikerer sitatene over at det er enklere å få et faglig tilrettelagt tilbud i skolen enn å få det i SFO. I spørreskjemaet ble det spurt om foreldrene opplevde at tilbudet barnet deres mottar i SFO er et resultat av faglig vurdering og helhetlig tenkning;

Figur 6.2: *Opplevelse av om SFO-tilbudet er et resultat av en faglig vurdering og helhetlig planlegging (prosent, N = 47)*

Figur 6.2 viser at 51 prosent av foreldrene som har svart på spørreskjemaet mener at tilbudet deres barn får i SFO i svært liten eller i liten grad er et resultat av faglig vurdering og helhetlig planlegging. Imidlertid mener 23,4 prosent av foreldrene at dette er tilfelle i stor grad og 10,6 prosent i svært stor grad. Rundt 15 prosent mener dette ikke er en aktuell problemstilling. En slik stor spredning i svarene kan være en indikasjon på at det er ulik praksis i kommuner og SFO når det gjelder faglig fundament for barn med funksjonsnedsettelse i SFO.

Den samme variasjonen kom fram i intervjuene. Enkelte mente at tilbudet deres barn fikk i høy grad var faglig fundert, mens andre mente dette i mindre grad var tilfelle for deres SFO. Eksempler på denne variasjonen gis i sitatene nedenfor:

Det vil jeg jo si at det .. at det er lagt i samarbeid med kompetansesenteret, da. Autismeenheten er inn der og fylkesxxxpedagog har vært veldig mye ...og læreren og hun hadde jo veldig god overgang. Fikk god opplæring av forrige spes.peden som hadde han i barnehagen, da. Og så jobbet ganske tett der da. Tredjelinjen har vært veldig mye inne i bilde, men også spesialistsykehuset for epilepsi, der har han vært mange ganger og hatt sånne utredninger. (...) Hun spes.peden og assistenten har fått sånn kursing og sånt da. Så ressursene rundt han har jo vært bra og opplegget er jo lagt spesielt opp for han altså.

På hvilken måte er tilbudet barnet ditt mottar i SFO et resultat av faglig vurdering og helhetlig planlegging? I stor grad vil jeg påstå, men det er # takket være spesialpedagogen der # og assistenten. Og at de samarbeider. Og at hun spesialpedagogen har latt assistenten gått på et kurs # faktisk, og det er ikke noe selv-

følge (...) at assistenter går på kurs er veldig sjelden faktisk. Det er jeg faktisk godt fornøyd med altså.

Det tror jeg ikke ... det er lik null. Ja det tror jeg, fordi jeg har i hvert fall vært på møter med PPT og ... i forbindelse med skolen, men det er aldri noen fra SFO der. Nei og det er sånn som jeg har tenkt på.

Disse tre sitatene illustrerer foruten at det er variasjon i tilbudet at det er også variabelt i hvilken grad hjelpeapparatet har vært med å forme tilbudet i SFO. Det første sitatet viser en situasjon hvor tredjelinjen var sterkt inne og som også kurset personalet på skolen og assistenten i SFO. Informanten fortalte at barnet hadde en "spennende" diagnose og hadde relativt ofte besøk av spesialister fra tredjelinjen og universitet som lagde et spesialopplegg for barnet. Informanten innså at dette ikke var vanlig prosedyre og var takknemmelig over at barnet fikk spesialbehandling.

Det andre sitatet illustrerer at et faglig og helhetlig tilbud avhenger av spesialpedagogen og assistenten, mer enn en strategisk vurdering fra kommunen og skolens side. Dette samsvarer med oppfatninger til mange, om ikke samtlige, av informantene. Det vil si at SFO-tilbudet og innholdet og kvaliteten i dette er preget av tilfeldigheter og av enkeltpersoner og ikke en strategisk tenkning om hva som er best for barnet i SFO.

Det siste sitatet samsvarer med resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen som viser at det kommunale hjelpeapparatet ofte er fraværende når det gjelder SFO. Dette vises i tabellen nedenfor

Tabell 6.1: Planlegging og tilrettelegging av aktiviteter og støtteinnsatser i SFO (prosent, N = 47)

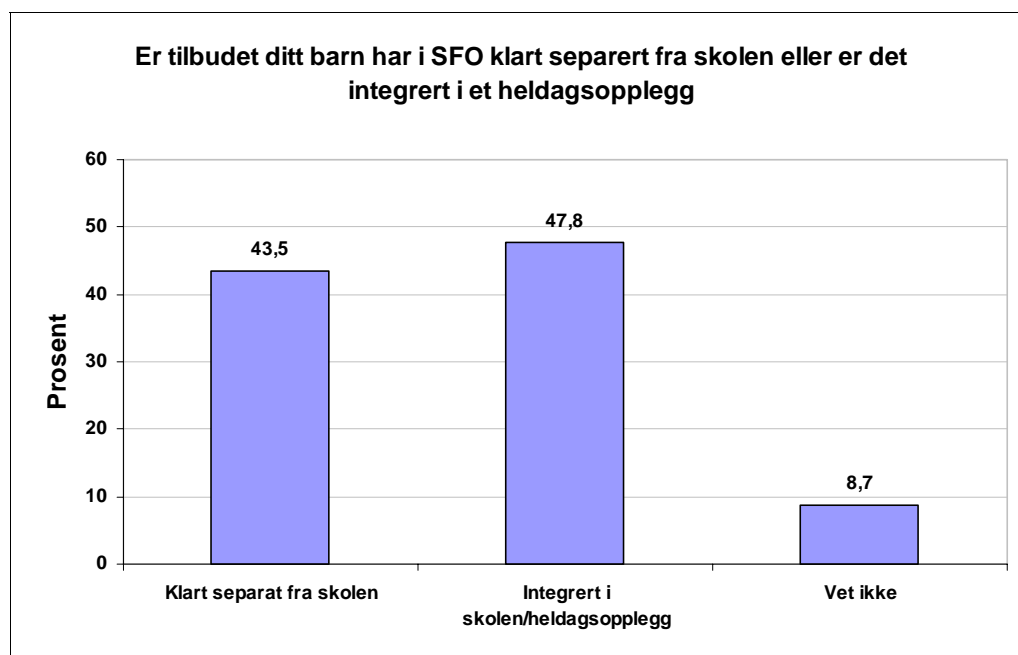
	Ja, absolutt	Ja, til dels	Nei, ikke særlig	Nei, helt feil	Vet ikke
Er du med i planleggingen av aktiviteter og støtteinnsatser i SFO for ditt barn?	12,8	12,8	53,2	21,3	0,0
Er den kommunale hjelpetjeneste med i planleggingen av aktiviteter og støtteinnsatser i SFO for deres barn?	4,3	10,6	21,3	53,2	10,6
Har SFO tilstrekkelige ressurser for å gi ditt barn tilfredsstillende støtte og hjelp?	23,9	39,1	28,3	4,3	4,3
Er det et bra samarbeid mellom SFO og skolen når det gjelder støtte- og hjelpetiltak til ditt barn?	40,0	31,1	20,0	2,2	6,7

Tabell 6.1 viser at foreldre oppgir at de ikke er særlig med i planleggingen av aktiviteter og støtteinnsatser for sine barn i SFO. Foreldrene oppgir at det kommunale hjelpetjenesten i enda mindre grad er med i slik planlegging i SFO. I overkant av 60 prosent av foreldrene svarer imidlertid at SFO har absolutt eller til dels, tilstrekkelig med ressurser for å gi deres barn tilfredsstillende støtte og hjelp. Over 70 prosent av foreldrene opplever at det absolutt eller til dels, er et bra samarbeid mellom SFO og skole når det gjelder støtte- og hjelpetiltak til deres barn.

Resultatene i denne undersøkelsen viser at det er variabelt i hvilken grad foreldre og hjelpeapparatet er med å forme innholdet i SFO og i hvilken grad innholdet er et resultat av faglig vurdering. Denne variasjonen skyldes kommuneøkonomi og personer, men også ulikheter i diagnoser. Et av sitatene gjengitt over illustrerte at et barn fikk et meget bra og skreddersydd opplegg fordi barnet hadde en "spennende" diagnose. Andre foreldre fortalte at hadde barnet en lite synlig diagnose, var det vanskeligere å få skolen og SFO til å forstå at barnet trengte særskilt tilrettelegging.

Jeg tenker at de som ikke greier seg er de som på en måte har sånne vanlige diagnoser. Som ADHD. Litt usynlige diagnoser? Ja, og sånne stille barn som de kaller dem. De stille barna. De med autisme eller asperge syndrom. De som er psykisk utviklingshemmet blir som oftest ivaretatt, fordi det er et ...et så godt apparat rundt de. Men de som har en lett funksjonshemming # og som tilnæringsvis fungerer normalt. Det er de som sliter. De har ...de har liksom ikke krav på noe de. Tilstander som ... Det forventes at de skal fungere normalt på en måte og alle ...de synes kanskje ikke at de har spesielle behov engang og alle forventer at den gutten skal oppføre seg som andre gutter enda ...Det er ingen som ser at han har ADHD. Og det er ingen som kan noe om det, # bortsett fra spesialpedagogene. Og da blir det opp til den enkelte ansatte i hvilken grad en engasjerer seg med barn med særskilte behov.

Som vist ovenfor opplever foreldrene i liten grad at hjelpeapparatet er med i planlegging av aktiviteter og innhold i SFO. Men på den andre side opplever foreldrene at det er et bra samarbeid mellom SFO og skole når det gjelder støtte- og hjelpetiltak til deres barn (tabell 6.2). Slik sett kan hjelpeapparatet være med å forme innholdet i SFO gjennom kontakten de har med skolen.

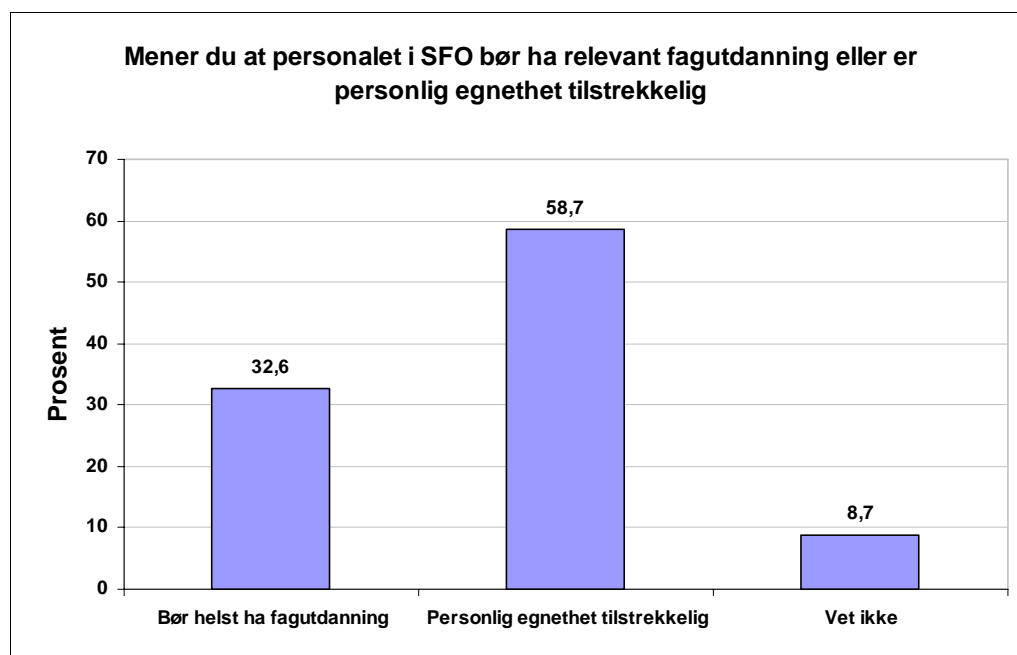

Figur 6.3: Om SFO-tilbudet er integrert i heldagsopplegg eller klart separert fra skolen (prosent, $N = 46$)

Figur 6.3 viser at 43,5 prosent av foreldrene som har svart på spørreskjemaet opplever at SFO-tilbudet tydelig er separat fra skolen, mens 47,8 prosent mener at tilbudet er integrert i skolen eller i et heldagsopplegg. Det kan diskuteres hva foreldrene egentlig legger i disse begrepene – om det er fysisk plassering eller om det er et mer eller mindre koordinert tilbud mellom skole og SFO. Uansett opplever nærmere halvparten av informantene at det er et integrert opplegg som indikerer at det er et nært samarbeid mellom skolen og SFO, mens i overkant av 40 prosent opplever at et klart skille mellom SFO og skole.

7. KOMPETANSE OG KONTINUITET BLANT ANSATTE I SFO

Det er ingen formelle krav til kompetanse for å arbeide i SFO. Tall fra GSI viser at rundt $\frac{3}{4}$ av personene som arbeider i SFO som ikke har relevant formalkompetanse. I denne undersøkelsen er foreldrene ganske tvetydige i synet på om SFO-personalet bør ha fagutdanning eller om personlig egenhet er tilstrekkelig.

Figur 7.1: Foreldres syn på kompetanse i SFO (prosent, N = 46)

Figur 7.1 viser at flertallet av foreldrene som har svart på spørreskjemaet mener at personlig egenhet er tilstrekkelig for personalet i SFO. Dette er et overraskende funn, for i den nasjonale evalueringen av skolefritidsordningen mente halvparten av foreldrene at det var nødvendig med fagkompetanse i SFO og foreldre med barn med særskilte behov mente dette i større grad enn øvrige foreldre (Kvelling og Wendelborg 2002). Også i intervjuene svarte hoveddelen at personlig egenhet er tilstrekkelig, men samtidig understreket en hvor viktig forståelse og kunnskap om særskilte behov var for at barnet skulle få best mulig tilbud. En informant argumenterte i intervjuet for at SFO-personalet burde ha fagutdanning for å jobbe i SFO, men fortalte likevel at hun hadde svart at personlig egnethet er tilstrekkelig på spørreskjemaet. Grunnen til dette var at hun hadde svart i forhold til barnets assistent på spørreskjemaet. Informanten mente at det var viktigere at assistenten kjente barnet og dets behov og passet sammen med barnet enn at hun hadde utdanning.

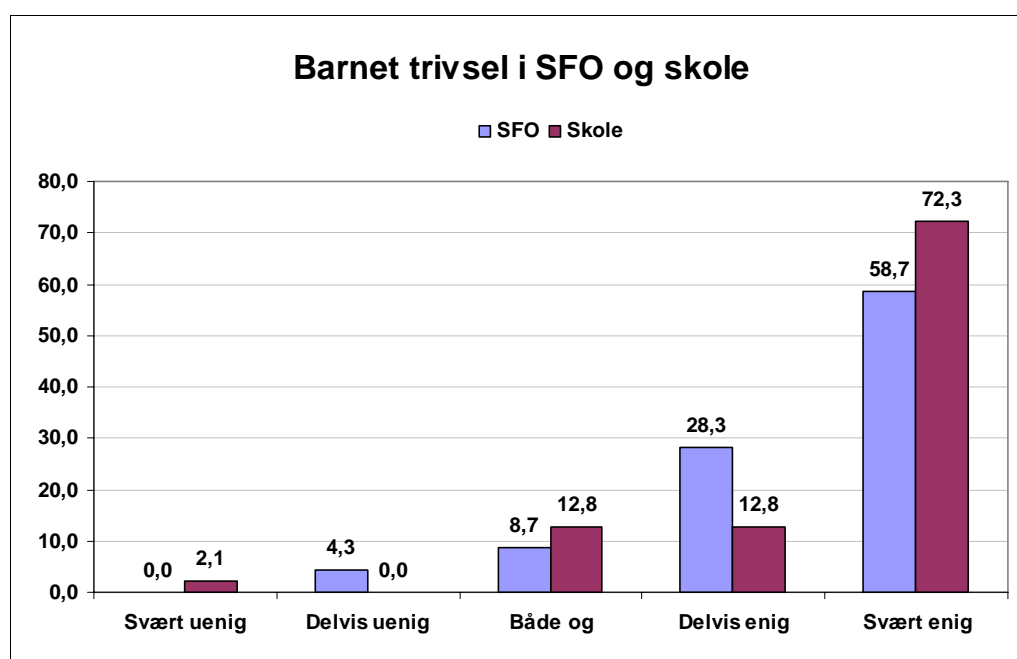
Det gjelder mer hennes assistent # at personlig egne... egner seg. Men sånn generelt bør dem ha litt fagkunnskap. # holde hele gruppen i lag. Få lov til å delta på kurs, få lov til å utvikle seg.

Flere informanter understreket på den ene siden hvor viktig det var med fagkunnskap og at assistenten fikk være med på kurs og fikk kompetanse på det behovet barnet har. Likevel understreket foreldrene at personlig egnethet har størst betydning i forhold til den assistenten barnet har i SFO. Foreldrene fortalte hvor avgjørende den personlig kontakten mellom assistenten og barnet var for et bra SFO-tilbud. Kompetansen kunne en fylle på, men dersom assistenten ikke hadde god kontakt med barnet skape det utrygghet og mistriivsel hos både foreldre og barn.

Assistentenes betydning ble understreket av alle som hadde personlig assistent for barnet sitt i SFO. Særlig ble det understreket hvor viktig det var at assistenten i SFO også var assistent i skolen. På den måten sikret SFO seg kunnskap om barnet som SFO ellers ikke ville ha fått. Igjen ble det påpekt av foreldrene at dette opplevdes tilfeldig. Foreldrene opplever at dersom assistenten på SFO ikke også hadde jobbet i skolen, hadde det ikke vært strukturer som overførte kunnskaper om barnet fra skolen til SFO. Foreldrene beskriver at kontinuitet i blant personalet og assistentene er også viktig for barnets fungering i SFO. Enkelte fortalte at assistenten som barnet hadde i barnehagen ble overført til skolen og SFO, da barnet kom i skolepliktig alder. Dette ble sett på som svært positivt og avgjørende for innholdet i både skolen og SFO. Samtidig var det også foreldre som pekte på at barnet kunne bli lei assistenten og vice versa og en viss omskifting kunne være nødvendig.

8. TRIVSEL OG TILFREDSHET

I slike undersøkelser som dette er det vanlig at foreldre er fornøyd med det tilbudet barnet til en hver tid får. Dersom man er svært kritisk eller opplever at barnet mis-trives, er det vanskelig å forsvare at man har plass for barnet sitt i SFO eller i en annen arena. Det viser seg også at en ofte svarer mer positivt på spørreskjema, mens en er mer kritisk i intervjusituasjonen (Kvelling & Wendelborg 2002, Tøssebro & Lundebj 2002). Selv om vi må ta høyde for slike forhold, betyr ikke det at vi ikke kan stole på hva foreldrene svare på slike spørsmål, men det er et forhold en må ta i betraktning ved tolkning av resultatene.

Figur 8.1: Enighet i påstandene "barnet trives i skolen" og "barnet trives i SFO" (prosent, N = 47)

Figur 8.1 viser at foreldrene som har svart på spørreskjemaet mener at barnet deres trives bra på både SFO og skole. Særlig oppgir foreldrene at barnet deres trives i skolen, mens det er flere som har krysset av for delvis enig med hensyn til SFO. Uansett er det i overkant av 85 prosent av foreldrene som har krysset av for at de er delvis eller svært enig i påstandene om at barnet deres trives i SFO og skolen

Sammenligner man disse funn med andre norske, ser man at i gjennomsnitt 80 prosent til 90 prosent av norske elever trives fra meget til svært godt i skolen. Inkluderer man elever med særskilte behov, synker andel barn som trives meget eller svært godt i skolen til 70 prosent (Grøgaard, Hatlevik & Markussen 2004). Det er et veldokumentert funn at elever med særskilte behov har lavere trivsel enn øvrige elever. Spesielt gjelder det for gruppen av elever med sosiale² og/eller emosjonelle³ vansker. Disse

skårer seg selv lavt på trivsel i skolen, likeså skårer deres foreldre på spørreskjema at barnet ikke har det godt i skolen (Grøgaard, Hatlevik & Markussen 2004). Barn med sosial og emosjonelle vansker er imidlertid i liten grad med i denne undersøkelsen.

Også i intervjuene kommer det fram det samme mønsteret som vises i figur 7.1. En mor til en ti år gammel jente som sitter i rullestol fortalte om barnets trivsel i SFO;

Hun trives veldig bra i skolen (...)Hun vil ikke i SFO. Det sier hun hvert år, hun vil ikke inn på SFO igjen. Men når jeg kommer for å hente henne på ettermiddagen så har hun storkoset seg hele dagen.

En annen foreldre påpekte at aldersforskjellen har blitt mer åpenbar og trivselen henger sammen med at de jevnaldrene ikke benytter seg av SFO.

Hun trives helt greit. (...)Altså begge deler, det er noe med det at hun er alene. Hun er isolert nå. Fordi de andre er vokst fra. Det går mer på det at hun ikke har noen venner.

Sitatet viser at selv om barnet kan være fysisk integrert ved å være i SFO, kan det skorte på den sosiale integreringen. I dette sitatet mener moren at det går ut over barnets trivsel. Enkelte opplevde også at trivsel hang sammen med struktur og rammer. Dette forklarte forskjellen i trivsel på SFO og skole:

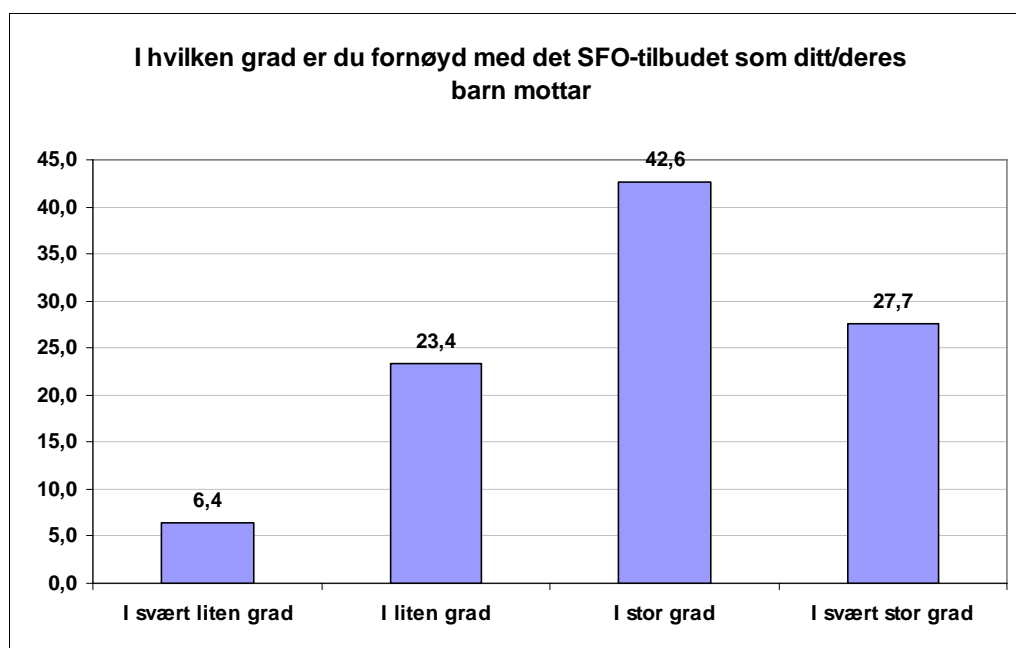
Hvorfor trives han bedre på skolen enn på SFO? På skolen får han den ekstra støtten han trenger. # og tryggheten, tryggheten ved å ha en person på seg. (...) Fordi han er såpass utrygg som han er, er SFO mye mer utrygt fordi det er så lite strukturert.

---

² Sosiale vansker benyttes her synonymt med atferdsvansker eller eksternaliserende vansker. Dette er vansker som kjennetegnes av at eleven har et høyt aggresjonsnivå og derfor virker truende, forstyrrende og kan være verbalt og/eller fysisk utagerende (Kvillo 2005).

³ Emosjonelle vansker er synonymt med internaliserende vansker, og betegner at eleven er engstelig eller deprimert (Kvillo 2005).

Figur 8.2: Tilfredshet med SFO-tilbudet

Figur 8.2 viser at 70 prosent av foreldrene som har svart på spørreskjemaet er i stor (42,6 prosent) eller svært stor grad (27,7 prosent) fornøyd med det SFO-tilbudet barnet får. De resterende 30 prosentene er i svært liten grad (6,4 prosent) eller i liten grad (23,4 prosent) fornøyd med SFO-tilbudet.

Som vist tidligere svarer foreldrene i intervjuene ofte ut fra de forutsetningene som råder i SFO. Utsagn om at personalet og innholdet i SFO er bra eller greit nok sett ut fra de ressursene de har nok innvirkning på hvordan en krysser av på tilfredshet. Imidlertid er det hele 30 prosent som er i liten eller i svært liten grad er fornøyd med SFO-tilbudet. Dette er en svært høy andel i forhold til barnehagen hvor svært få er misfornøyd, enten barnet har funksjonshemming eller ikke (Tøssebro 2002:120). I intervjuene oppga informantene at de i stor grad var fornøyd med SFO-tilbudet.

9. OPPSUMMERING, DISKUSJON OG KONKLUSJON

Utdannings- og forskningsdepartementet – nå Kunnskapsdepartementet – legger vekt på at det skal være en prinsipiell forskjell mellom skole og SFO. Skolen er obligatorisk for alle barn, SFO er et frivillig tilbud til familier som har behov for det. Derfor er skolen et nasjonalt anliggende, mens SFO er et lokalt ansvar. I tråd med dette er de statlige øremerkede tilskuddet til SFO forsvunnet og lagt inn i som rammetilskudd til kommunene. Dette øker kommunenes frihet og muligheter til prioriteringer mellom oppgaver kommunene er satt til å forvalte. Samtidig med at de øremerkede statlige tilskuddene forsvant, økte den gjennomsnittelige foreldrebetaling for SFO, landet sett under ett. Dette gir en indikasjon at kommuner nedprioriterer å bevilge penger til SFO og overlater mer av belastningen på foreldrene. Samtidig ser en at det er store variasjoner mellom kommuner i satsen for foreldrebetaling.

I en ellers stram kommuneøkonomi er kommunenes førsteprioritet å opprettholde lovpålagte tjenester. Opplæringslova §13-7 gir de overordnede rammene for SFO: Alle kommuner skal ha et tilbud om SFO for 1.–4. årstrinn, og for 1.–7. årstrinn for barn med særskilte behov. Barn med nedsatt funksjonsevne skal ha gode utviklingsvilkår i SFO og arealene ute og inne skal være egnet for formålet. Det er ingen definisjoner for hva gode utviklingsvilkår er og ingen sentrale retningslinjer eller føringer for hva innholdet skal være, foruten intensjonene ved loven som en kan lese ut fra ulike stortingsmeldinger. Kommunene har fulgt lovens bokstav ved å ha et tilbud om SFO, uavhengig av antall plasser, plassering i kommunen og innhold. Heldigvis ser det ut til at kommunene er sitt ansvar bevisst og har et mer omfattende tilbud enn minimumskravet. Eksempelvis viser tall fra 2002 at over 97 prosent av barnene i SFO er innskrevet i en skolefritidsordning som er knyttet til den skolen de går på.

Utviklingen i Norge er at det de seneste årene er det færre som benytter seg av SFO-tilbudet. Denne utviklingen sammenfaller med økningen i foreldrebetaling, men samtidig øker andelen med barn med særskilt tilrettelegging i SFO. En rimelig tolkning av disse tallene er at foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse velger å prioritere bort SFO, mens foreldre med barn med funksjonsnedsettelse ikke har mulighet til å prioritere bort denne arenaen. Grunnen til dette er at mange barn med funksjonsnedsettelse ikke utvikler selvstendighet og er like selvhjulpne som sine jevnaldringer uten tydelige funksjonsvansker. Disse barna har dermed ikke mulighet til å gå hjem selv, låse seg inn og lage seg mat. Dette betyr at familier med barn med funksjonsnedsettelse får utgifter som øvrige familier kan prioritere bort. Det er familier som får økonomisk støtte for å ha barnet sitt i SFO, særlig gjelder dette for familier med barn med funksjonsnedsettelse som går i 5.–7. klassetrinn. En slik støtteordning varierer mellom kommuner som vil si at noen kommuner gir økonomisk støtte til familier som må ha barnet sitt i SFO i 5.–7.klassetrinn, mens andre kommuner krever betaling fra foreldrene.

Variasjonen i foreldrebetaling mellom kommuner og i hvilken grad kommunen dekker SFO-plass for barn i 5.–7. klassetrinn betyr at det har økonomiske konsekvenser for

familier hvor de bor i landet. Dette gjelder særlig for familier med barn med funksjonsnedsettelse. Avhengigheten av SFO og variasjoner mellom kommuner gjør at familier med barn med funksjonsnedsettelse kan få en økonomisk belastning som kan gi konsekvenser for barnets og familiens deltakelse i andre aktiviteter i samfunnet.

I denne undersøkelsen kommer det klart fram at mange barn med funksjonsnedsettelse har et behov for et SFO-tilbud i hele utdanningsløpet og ikke bare fram til og med 7. klassetrinn. Det er kommuner som i dag har noe som tilsvarer et SFO-tilbud også for ungdomsskoleelever, men det er en usikkerhet blant informantene i denne undersøkelsen om hva som vil skje når barnet går ut av 7. klassetrinn samtidig som behovet for en skolefritidsordning ikke endrer seg.

Utviklingen hvor foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse velger bort SFO, fører til at andelen barn med særskilte behov øker i SFO. Det er rimelig å anta at det er foreldrene til de eldste barna uten funksjonsnedsettelse som prioriterer vekk SFO. Det vil si at barnegruppen i SFO relativt sett blir yngre, mens det er barn med funksjonsnedsettelse som er i SFO fram til og med 7. klassetrinn. Dette kan resultere i situasjoner hvor eldre elever med funksjonsnedsettelse blir eneste elev i sin aldersgruppe som er på skolen etter skoletid og kan bli plassert sammen med en barnegruppe som er mye yngre. Dette er et eksempel på fysisk integrering, men hvor det er vanskelig med sosial integrering og inkludering i form av lik deltakelse i miljøer som er vanlig og positivt verdsatt. Tvert om kan en slik situasjon oppfattes som stigmatiserende og segregerende.

Foreldrene i denne undersøkelsen opplever i liten grad at det er ordninger i SFO som virker negativt eller diskriminerende for deres barn. Dette til tross for at de ved flere anledninger beskriver situasjoner som kan oppfattes som negativ forskjellbehandling. Et eksempel på dette er en ti år gammel rullestolbruker som ble plassert sammen med 1.- og 2.-klassinger fordi det bygget var det tilrettelagt for rullestolbrukere. Barnets jevnaldringer (3.- og 4.-klassingene) befant seg i en annen bygning i SFO-tiden. Et annet eksempel var et barn som ble utelatt fra en overnattingstur uten at det ble rådført med foreldrene. Slike situasjoner oppleves som sårt, men foreldrene så dette mer som enkeltstående situasjoner og praktiske løsninger, mer enn vedvarende diskriminerende ordninger.

Mange foreldre i denne undersøkelsen er svært fornøyd med det tilbudet barnet deres får i SFO og den store majoriteten opplever at barnet trives i SFO. Det er muligheter for en kognitiv dissonans⁴ blant foreldrene når det kommer til å besvare spørsmål av denne typen. Dersom en er svært kritisk til noe eller noen som man overlater barnet sitt til, sier det litt om hvilken person en selv er og hvilke belastninger en aksepterer for barnet sitt. Det er urettferdig å bortforklare de positive resultatene med dette, for det er ikke tvil om at mange foreldre opplever at SFO både bestreber seg på og faktisk gir, et så godt tilbud som mulig for barnet sitt. I intervjuene gav foreldrene ofte et

---

⁴ Kognitiv dissonans: manglende overensstemmelse mellom kognisjoner som verdier, holdninger, selvbilde eller (holdning til) atferd. Reduksjon av dissonans vil si å endre en av kognisjonene.

forbehold når de snakket om tilfredshet med SFO. Foreldrene understreket at ut fra ressursene og forutsetningene så gjorde SFO-personalet så godt de kunne. De ønsket seg imidlertid at SFO'en hadde flere ressurser og dermed et bedre tilbud.

Det er en stor variasjon i hvilken grad foreldrene i denne undersøkelsen opplever at tilbudet barnet mottar er et resultat av faglig vurdering og helhetlig tenkning. Majoriteten av foreldrene opplever at verken de selv eller hjelpeapparatet er med på å planlegge aktiviteter og støtteinnsatser i SFO for deres barn. Resultatene i denne undersøkelsen viser at det er variabelt i hvilken grad foreldre og hjelpeapparatet er med på å forme innholdet i SFO og i hvilken grad innholdet er et resultat av faglig vurdering. Denne variasjonen kan skyldes kommuneøkonomi, prioriteringer, og er ofte personavhengig, men skyldes også ulikheter i diagnoser. En informant fortalte at hennes barn fikk et meget bra og skreddersydd opplegg fordi barnet hadde en "spennende" diagnose. Andre foreldre fortalte at hadde barnet en lite synlig diagnose, var det vanskeligere å få skolen og SFO til å forstå at barnet trengte særskilt tilrettelegging.

Foreldrene oppgir at de i mindre grad har mulighet til å påvirke innholdet i SFO enn i skolen. Det kommer fram at foreldrene opplever at det er lettere å forholde seg til skolen fordi en har større innsikt i hva en kan forvente seg og hvilke rettigheter en har i skolen. Det er ingen klare retningslinjer for hva SFO-tilbudet skal inneholde og rektor har dermed muligheter til å prioritere eller nedprioritere SFO. Det kan derfor oppleves som vanskeligere å påvirke innholdet i SFO enn i skolen. Flere beskrev at en ofte måtte kjempe mot rektor for å få et tilfredsstillende tilbud i SFO. I denne "kampen" blir assistenten og særlig spesialpedagogen avgjørende og disse ble ofte omtalt som advokater som sikret barnet og foreldrenes rettigheter i SFO.

Assistentens rolle blir sett på som avgjørende for å få et tilfredsstillende innhold i SFO for barn med funksjonsnedsettelse. I denne undersøkelsen understreker informantene hvor viktig det var at assistenten i SFO også var assistent i skolen. På den måten sikret SFO seg kunnskap om barnet som SFO ellers ikke ville ha fått. Med hensyn til kompetansekrav til personalet så svarer flertallet overraskende at personlig egnethet er tilstrekkelig. Samtidig understreker foreldre i intervjuene hvor viktig det er med forståelse og kunnskap om barn med særskilte behov for å gi et bra tilbud. I forhold til deres barn opplevde foreldrene at det var viktigst at assistenten kom bra overens med barnet og med en selv som forelder. God kontakt mellom foreldre og assistenten sikret at SFO fikk kjennskap til barnet og kunnskap om dets behov.

Hovedinntrykket som en sitter igjen med etter denne undersøkelsen, er at for familier med barn med funksjonsnedsettelse er ikke SFO et frivillig tilbud som det er for familier med barn uten funksjonsnedsettelse. I tillegg til at behovet for en skolefritidsordning er vedvarende hele opplæringsløpet, er det mer kompetansehevende og habiliterende aktiviteter som etterspørres av foreldre med barn med funksjonsnedsettelse. For foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse er det mer fri lek og barns egeninitierte aktiviteter som er viktigst. Ett annet hovedinntrykk er at tilbudet er preget av tilfældigheter og ikke en strategisk tenkning om hvordan en sikrer et godt innhold. Siden innholdet og lovverket oppleves som diffust er det opp til den enkelte kommune

og rektor i hvilken grad SFO blir prioritert og hvordan funksjonshemmede barn blir sikret gode utviklingsvilkår i SFO.

I moderniseringsarbeidet av offentlig sektor står lokal frihet og lokalt ansvar sentralt og det lokale selvstyret skal styrkes. I stortingsmelding nr. 19 (2001–02) er en opptatt av at avgjørelser skal fattes så nær dem det angår som mulig. Oppgaver som krever lokal- eller regionalpolitisk skjønn bør legges til folkevalgte organer, og at oppgaver bør legges på lavest mulig effektive nivå, som oftest er primærkommunene. Samtidig skal oppgaver som ikke skal la seg påvirke av lokale forhold, samt oppgaver som gjør krav på sentrale beslutninger og som forutsetter et nasjonalt helhetsgrep være et statlig ansvar. For kommunene betyr det at de skal gis større handlefrihet og selvstendighet. Med denne friheten følger også et større ansvar. Denne undersøkelsen viser at det er stor variasjon og tilfeldighet i innhold og prissettingen av SFO. For å sikre større likhet er det flere foreldre som ønsker en lovfestet rett til gratis SFO for barn som har funksjonsnedsettelse fra barnet går i 5. klassetrinn og ut hele grunnskolen. Tilsvarende etterlyses klarere retningslinjer for innholdet i SFO. Slik situasjonen er i dag er det vanskelig å påvirke innholdet i SFO på grunn av diffuse rammer og forståelse av hva innholdet skal være.

LITTERATUR

- Bailey, J. (1998): "Australia: Inclusion through categorisation". I: R. Booth & M. Ainscow, red., *From them to us: An International Study of Inclusion in Education*. London: Routledge.
- Datatilsynet (2005): *Veileder: bruk av personopplysninger i forskning*. http://www.datatilsynet.no/templates/Page_____1104.aspx.
- Gall, M.D., W.R. Borg & J.P. Gall (1996): *Educational Research. An Introduction*. New York: Longman Publishers.
- Grøgaard, J.B., I. Hatlevik, & E. Markussen, (2004). *Eleven i fokus? En brukerundersøkelse av norsk spesialundervisning etter enkeltvedtak*. NIFU STEP-rapport nr. 9. Oslo: NIFU STEP.
- GSI (2004–05): *Grunnskolen informasjonssystem* (<http://www.wis.no/gsi/>).
- Hellevik, O. (1991): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Universitetsforlaget.
- KUF (2001): *Opplæringslova med forskrifter. Med utdrag fra forarbeid og kommentarer 2001*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kvello, Ø. & Wendelborg, C. (2002). *Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen : belyst i et helhetlig perspektiv på barns oppvekstmiljø*. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.
- Kvello, Ø. (2002). "Samfunnsutvikling, statlige føringer og empiri relevant for studier av SFO". I: Ø. Kvello & C Wendelborg, *Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen : belyst i et helhetlig perspektiv på barns oppvekstmiljø*. NTF-rapport 2002:4. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.
- Kvello, Ø. (2005): "Den inkluderende skolen". I: Ø. Kvello og C Wendelborg, *Evaluering av Otterøy skole 2005*. Trondheim: NTNU, Pedagogisk institutt.
- NOU nr. 13 (1996): *Offentlige overføringer til barnefamilier*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NOU nr. 17 (1993): *Levekår i Norge. Er gresset grønt for alle?* Oslo: Finans- og tolldepartementet.
- NOU nr. 17 (1998): *Barnefordelingssaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Rosenqvist, J. (1998): "Begreppet integrasjon: Semantikk och ideologi". I: K. Sonnander, M. Söder & K. Ericsson, red, *Forskare om utveklingsstörning: En vänbok till Lars Kebabon*, s. 114–128. Uppsala universitet, Institutionen för psykiatri.
- Rundskriv F-66-98 (1998): *Rundskriv angående lover og forskrifter om skolefritidsordningen*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

- St.meld. nr. 19 (2001–02): *Nye oppgaver for lokaldemokratiet – regionalt og lokalt nivå*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- St.meld. nr. 23 (1997–98): *Om opplæring for barn, unge og voksne med særskilte behov*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 29 (1994–95): *Om prinsipper og retningslinjer for 10-årig grunnskole – ny læreplan*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 30 (2003–04): *Kultur for læring*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 40 (1992–93): *... vi smaa, en Alen lange. Om 6-åringer i skolen – konsekvenser for skoleløpet og retningslinjer for dets innhold*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Tøssebro, J. & H. Lundeby, (2002): *Å vokse opp med funksjonshemming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tøssebro, J. (2002): Barnehagen. I: J. Tøssebro & H. Lundeby, *Å vokse opp med funksjonshemming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Vislie, L. (2004): *Rammer og rom for en inkluderende opplæring?* *Spesialpedagogikk*, 5:16–21.
- Yin, R.K. (1994): *Case Study Research. Design and Methods*, (2. utg.). London: Sage Publications.

VEDLEGG 1: INFORMASJONSBREV TIL KOMMUNER

UTDANNINGSSJEF/OPPVEKSTSJEF I KOMMUNER

BARN MED SÆRSKILTE BEHOV I SKOLEFRITIDSORDNINGEN (SFO) – FORESPØRSEL OM BISTAND I FORSKNINGSPROSJEKT

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjonen (FFO) ønsker å undersøke hvordan foreldre med barn med særskilte behov opplever skolefritidsordningen som deres barn går i. I den forbindelse ønsker vi å sende spørreskjema samt forespørsel om deltakelse i intervju til samtlige foreldre med barn med særskilte behov som er i SFO i XX kommune. Det er til sammen 30 kommuner hvor vi vil gjennomføre en slik undersøkelse.

Ansvarlig for undersøkelsen er Christian Wendelborg som er forsker ved Nord-Trøndelagsforskning (NTF) og stipendiat ved Norges Teknisk og Naturvitenskaplige Universitet (NTNU), Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

For å gjennomføre undersøkelsen i henhold til gjeldende regelverk og forskningsetiske standarder er vi avhengig av bistand fra XX kommune. Oppgaven vi trenger bistand til er at XX kommune videresender spørreskjemaene til samtlige foreldre som har barn med særskilt tilrettelegging i SFO i kommunen. Med en slik framgangsmåte sikrer vi oss at det ikke er mulig å knytte personidentifiserende opplysninger med de innsamlede dataene. FFO betaler selvfølgelig portokostnadene som en slik utsending medfører.

Det understrekes at undersøkelsen er ikke en vurdering av SFO-tilbudet i XX kommune, og kommunens navn vil ikke bli oppgitt i datapresentasjonen. Temaene som blir tatt opp i undersøkelsen er hvilke utfordringer eller eventuelle problem i forhold til SFO, foreldre med barn med funksjonshemning/særskilte behov opplever og hva disse foreldrene mener kan gjøres for å bedre situasjonen.

Hvis kommunen stiller seg positiv til å bistå oss i denne undersøkelsen, vil spørreskjemaene sendes umiddelbart. Vi ber om at kommunen orienterer om avgjørelsen til Christian Wendelborg, epost: chw@ntforsk.no, telefon 73 55 06 12, eller på følgende adresse: Christian Wendelborg, NTNU, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, 7491 Trondheim. Vi ønsker også at det oppgis hvor mange barn det er i kommunen som har særskilt tilrettelagt tilbud i SFO, slik at vi vet hvor mange spørreskjema som skal videresendes.

Nærmere opplysninger om undersøkelsen kan fås ved henvendelse til Christian Wendelborg.

Med vennlig hilsen

Hanne Witsø
FFO

VEDLEGG 2: SPØRRESKJEMA

Spørreskjema til foreldre med barn med særskilte behov i SFO

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjonen (FFO) ønsker å undersøke hvordan foreldre med barn med særskilte behov opplever skolefritidsordningen som deres barn går i. I den forbindelse sender vi spørreskjema til samtlige foreldre med barn med særskilt tilrettelegging i SFO i 30 kommuner. Kommunene som er med i denne undersøkelsen er valgt på bakgrunn av innbyggertall, bosetningsmønster og sentralitet. Egenskaper ved din kommune er:

Innbyggertall: XX

Bosetningsmønster: XX

Sentralitet: XX

Disse opplysningene brukes til å sammenligne svar fra innbyggere fra ulike kommuner uten at vi vet navnet på kommunene.

Dette spørreskjema er videresendt fra oppvekstetaten/utdanningsetaten i deres kommuner. Med en slik framgangsmåte sikrer vi oss at det ikke er mulig å knytte personidentifiserende opplysninger med de innsamlede dataene. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Spørreskjemaet vil omhandle hvilke utfordringer eller eventuelle problem i forhold til SFO, foreldre med barn med funksjonshemming/særskilte behov opplever og hva disse foreldrene mener kan gjøres for å bedre situasjonen. Det er en stor variasjon i hva barnet trenger tilrettelegging for og det er derfor også spørsmål som går på hvilke behov og forutsetninger barnet ditt/deres har. I tillegg spør vi om noen er villige at Nord-Trøndelagsforskning tar kontakt for et intervju og da ber vi at navn og telefonnummer blir oppgitt. Opplysninger behandles konfidensielt.

Det er lagt vekt på at spørreskjemaet skal være så kort som mulig slik at det ikke tar for lang tid å svare på spørsmålene. Det er frivillig å svare på spørreskjemaet og det medfører ingen konsekvenser for deg/dere dersom du velger å ikke svare på det.

For å få et fullgodt bilde av situasjonen til barn med særskilt tilrettelegging i SFO og deres foreldre, og dermed oppnå kunnskap som eventuelt kan føre til forandringer, er det viktig at så mange som mulig besvarer spørreskjemaet. Vi oppfordrer deg/dere derfor sterkt til å delta. Vennligst svar innen XX og returner spørreskjemaet i vedlagt svarkonvolutt.

Ansvarlig for undersøkelsen er Christian Wendelborg som er forsker ved Nord-Trøndelagsforskning (NTF). Dersom du/dere har spørsmål om undersøkelsen kan spørsmål rettes til ham på epost: chw@ntforsk.no eller telefon 73 55 06 12. Prosjektet skal være avsluttet innen utgangen av 2005.

Med vennlig hilsen

Christian Wendelborg
Nord-Trøndelagsforskning

1. Barnets kjønn? ☐ Jente ⁽¹⁾ ☐ Gutt ⁽²⁾	2. I hvilken klasse går barnet ditt ☐ 1. klasse (1) ☐ 2. klasse (2) ☐ 3. klasse(3) ☐ 4. klasse (4) ☐ 5. – 7.klasse (5)	3. Dette spørreskjemaet fylles ut av? ☐ Mor ⁽¹⁾ ☐ Far ⁽²⁾ ☐ Mor og far ⁽³⁾ ☐ Annen foresatt ⁽⁴⁾
4. Hvilke funksjonshemming eller særskilt behov har barnet? (Kryss av for det viktigste. Kun ett kryss) ☐ Fysisk funksjonshemming ⁽¹⁾ ☐ Spesifikke lærevansker ⁽²⁾ ☐ Generelle lærevansker ⁽³⁾ ☐ Psykisk utviklingshemming ⁽⁴⁾ ☐ Konsentrasjon eller atferdsvansker ⁽⁵⁾ ☐ Sosiale/emosjonelle vansker ⁽⁶⁾ ☐ Multihandikap/sammensatte funksjonsvansker ⁽⁷⁾ ☐ Annen funksjonsvanske/særskilt behov ⁽⁸⁾ Beskriv: _____	5. Vil du/dere si at barnet trenger lite, moderat eller mye tilrettelegging i SFO? (Kun ett kryss) ☐ Lite ⁽¹⁾ ☐ Moderat ⁽²⁾ ☐ Mye ⁽³⁾	6. Vil noen som ikke kjenne barnet umiddelbart se at barnet er funksjonshemmet eller har særskilte behov? (Kun ett kryss) ☐ Ja, alltid ⁽¹⁾ ☐ Av og til ⁽²⁾ ☐ Nei, sjelden eller aldri ⁽³⁾
7. Hvordan beveger barnet seg vanligvis? (sett kryss for det som passer best)	☐ Går vanlig ⁽¹⁾ ☐ Går vanlig, men ikke lange distanser ⁽²⁾ ☐ Går, men bevegelseshemmet ⁽³⁾ ☐ Bruker (vanligvis) rullestol men kjører selv ⁽⁴⁾ ☐ Avhengig av rullestol, må kjøres av andre ⁽⁵⁾	
8. Hvilken av følgende beskrivelser passer best til måten barnet snakker/kommuniserer? (sett kryss for det som passer best) ☐ Barnet snakker ikke/har lite forståelig kommunikasjon ⁽¹⁾ ☐ Barnet bruker noen ord eller tegn men er vanskelig å forstå for fremmede ⁽²⁾ ☐ Barnet bruker flere ord og det er forståelig for fremmede ⁽³⁾ ☐ Barnet snakker bra for alderen ⁽⁴⁾	9. I hvilken grad forstår barnet språk og kommunikasjon sett i forhold til sin alder? (sett kryss for det som passer best) ☐ Forstår knapt språk ⁽¹⁾ ☐ Forstår noen ord, gester og tegn ⁽²⁾ ☐ Bra språkforståelse ⁽³⁾	10. Inngår SFO-tilbudet i barnets individuelle plan? (sett kryss for det som passer best) ☐ Har ikke individuell plan ⁽¹⁾ ☐ Ja ⁽²⁾ ☐ Nei ⁽³⁾ ☐ Vet ikke ⁽⁴⁾
11. Er det spesialpedagog og/eller assistent med ansvar for ditt/deres barn i skolen? (Sett ett eller flere kryss)?	☐ Nei ^(a) ☐ Ja, spesialpedagog ^(b) ☐ Ja, assistent ^(c) ☐ Vet ikke ^(d)	
12. Er det spesialpedagog og/eller assistent med ansvar for ditt/deres barn i SFO? (Sett ett eller flere kryss)	☐ Nei ^(a) ☐ Ja, spesialpedagog ^(b) ☐ Ja, assistent ^(c) ☐ Vet ikke ^(d)	
13. Dersom barnet har assistent eller spesialpedagog i SFO, oppleves dette som til hinder eller hjelp i barnets samlek med andre barn? (Kun ett kryss)	☐ Barnet har ikke assistent eller spesialpedagog ⁽¹⁾ ☐ Til hinder ⁽¹⁾ ☐ Til hjelp ⁽²⁾ ☐ Verken til hinder eller til hjelp ⁽³⁾ ☐ Vet ikke ⁽⁴⁾	

Vi ønsker å følge opp denne spørreskjemaundersøkelsen med intervju for å få en bedre innsikt i hva som er utfordringer for barn med funksjonshemming/særskilte behov i SFO og hva som kan gjøres for å bedre situasjonen. I den forbindelse ønsker vi å komme i kontakt med foreldre til barn med særskilte behov som er i SFO.

Vi ber derfor om navn og telefonnummer dersom du/dere er villig til at Nord-Trøndelagsforskning, ved Christian Wendelborg, tar kontakt for å avtale et intervju. Selv om du oppgir navn og telefonnummer er det ikke sikkert at Nord-Trøndelagsforskning tar kontakt. Disse opplysningene vil ikke brukes på noen annen måte enn å rekruttere informanter til intervju. Dersom du/dere velger å la dere intervjues er det likevel mulig å trekke seg fra prosjektet på ethvert tidspunkt før 15. desember 2005, uten at dette medfører begrunnelsesplikt. På dette tidspunktet vil intervjudataene anonymiseres og slettes.

Ja, jeg/vi er villig til at Nord-Trøndelagsforskning ved Christian Wendelborg tar kontakt for å avtale intervju.

Navn: _____

Tlf: _____ Epost (om ønskelig): _____

20. Åpne kommentarer

Dersom det er viktige forhold som du mener ikke er berørt i denne spørreundersøkelsen, pluss eventuelle uklarheter i selve spørreskjemaet, kan du skrive det her:

VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE

Intervjuguide

1. Bakgrunn

	Mor	Far
a. Alder:		
b. Sivilstand:		
c. Utdanning/Yrke		
d. Alder barn i SFO		
e. Antall timer barnet er i SFO		
f. Hvor lenge har barnet vært SFO		

- g. Kan du si litt om egenskapene ved barnet ditt og hvilket behov det har?
- h. Månedlig sum i foreldrebetaling?
- _____
- i. Synes dere dette beløpet er høyt, passe eller lavt og står det i forhold til kvalitet og innhold i SFO?
  - ii. Får dere dekket dette beløpet av det offentlige?
- i. Vis figurene. Hva tror du er forklaringen på at andelen barn med særskilte behov øker, mens det er færre "ordinære" barn som benytter seg av tilbudet?
- i. Har foreldre til barn med særskilte behov færre valgmuligheter til å prioritere ett slik tilbud eller blir dette dekt av staten

2. Begrunnelser for å ha barnet i SFO

- a. Hovedgrunn for at barnet er i SFO?
- b. Kan du beskrive hvilket tilbud barnet ditt får i SFO?
  - i. Spesialaktiviteter eller aktiviteter på linje med andre barn
  - ii. Assistent e.l.
- c. Hvilke aktiviteter mener du er blant de viktigste for barnet i SFO?
- d. Er det aktiviteter du savner ved denne SFO?
- e. Hvis en eller begge av dere ikke hadde vært på jobb på dagtid, ville dere da latt barnet deres være i SFO?
- f. Har barnet eller dere som foreldre behov for et skolefritidstilbud gjennom hele opplæringsløpet?
- g. Er det ordninger i SFO og/eller skolen som fungerer positivt eller negativt for barnet ditt sett i forhold til andre barn (favorisering/diskriminering)?

- h. På hvilken måte er tilbudet barnet ditt mottar i SFO et resultat av faglig vurdering og helhetlig planlegging?
- i. Er aktivitetene i SFO tilrettelagt og egnet for barnet ditt
- j. Er inne og utearealene i SFO tilrettelagt og egnet for barnet ditt?
- k. Vil du si at barnet ditt har gode utviklingsvilkår i SFO?

3. Informasjon og samarbeid

- a. Hvordan gir barnets skole og SFOen til rette for foreldrepåvirkning og hvordan benytter dere dere av denne muligheten.
  - i. Er dere mer aktive enn andre foreldre (forskjell mellom foreldre med barn med særskilte behov og øvrige foreldre?).
- b. Hvordan opplever dere samarbeidet mellom skole, barnehage og SFO?
  - i. Overføring av kunnskap om barnet og informasjon i overgangen, og skape trygghet for barnet
- c. Beskriv hvor godt du opplever samarbeidet har vært mellom hjelpeapparatet og SFO rundt ditt barn?
- d. Har du forslag til forbedringer?

4. Trivsel

- a. Hvordan trives barnet i skolen og i SFO.
- b. I hvor stor grad anser dere det som ønskelig at personalet i SFO er aktive i å legge føringer for aktiviteter og innhold i SFO sett i forhold til at de er mer tilbaketrukket og lar barna styre hovedinnholdet.
- c. Beskriv i hvilken grad og form du tror SFO har påvirket ditt barns vennskap og relasjoner med jevngamle?
  - i. Eventuell assistents rolle i dette?
- d. Har deres barn kontakt med andre barn i SFOen som det ellers ikke ville ha møtt hvis de ikke hadde vært til denne ordningen?

5. utfordringer og forbedringer

- a. Er det noen utfordringer du og ditt barn møter i SFO som kanskje ikke andre barn og foreldre møter? Gi eksempler
  - i. Hvordan håndteres dette
- b. Er det noe som du savner eller ønsker for å forbedre situasjonen for deg og ditt barn i SFO?

6. Tilfredshet med kvaliteten

- a. Innehar SFO-personalet tilstrekkelig kompetanse for å gi et kvalitativt bra tilbud til barnet ditt?
  - i. Hva i forhold til øvrige barn?
- b. På en skala fra 0 til 10 - hvor null står for særdeles lav kvalitet og ti for særdeles god, hvor vil du plassere denne SFO på en slik skala?
- c. Har økonomi (kommune eller privat) hatt betydning for det tilbudet barnet ditt får etter skoletid?

7. Annet

- a. Er det noe som vi ikke tatt opp angående SFO som du vil si noe om?

VEDLEGG 4: TRANSKRIPSJONSSYSTEM BYGD PÅ CHAT

Transkripsjonssystem bygd på CHAT (Codes for the human Analysis of Transcripts):

#	Kort pause i talen
(!)	Trykk på foregående stavelse
xxx	Utydelig tale
X	Utelatt personnavn
XX	Utelatt stedsnavn
< >	Vinkelparenteser markerer samtidig tale, slik at ord innenfor parenteser sammenfaller med ord innenfor umiddelbart foregående etter etterfølgende parentes
?	Spørsmål
(?)	Usikker på om ordet er forstått riktig
"..."	Angir skifte av dialekt, lyder som "Vroom Vroom", synging
-	Markerer at taleren gjentar noe eller retter på uttale
Jaaa	Flere bokstaver etter hverandre markerer at ordet dras ut
...	Ikke fullført/avbrutt ytring
(...)	Ytringer er utelatt fra transkripsjonen som ikke har direkte relevans for det dominerende temaet i den aktuelle sekvensen. I enkelte sekvenser er ytringer tatt ut for å korte sekvensen, når dette ikke har gått ut over forståelsen av samtalen
<i>Fet skrift</i>	Intervjuers spørsmål.